COMMENTATIONEM
AD
TITULUM CODICIS
DE
MATHEMATICIS MALEFICIS ET CETERIS SIMILIBUS

PRÆSIDE

LÜDERO MENCKENIO JCto
CONSILIAR. REG. POLON. ET ELECT. SAXON.
DECRETALIUM PROF. PUBL. ET FACULTATIS JURIDICÆ
LIPSIENSIS ORDINARIO, &c.

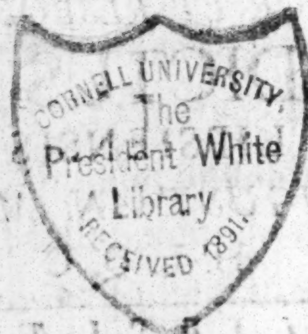
PRÆCEPTORE SUO MAXIMOPERE COLENDO,

IN
AUDITORIO JCTORUM
EXCUTIENDAM PUBLICE PROPONET
AUCTOR ET RESPONDENS

JACOB. BENEDICTUS WINCKLERUS
LIPSIENSIS

D. II. AUGUST. AN. MDCCXXV
H. L. Q. C

LIPSIÆ
LITERIS IMMANUELIS TITII

CORNELL UNIVERSITY
The
President White
Library
RECEIVED 1891

SUMMA
DISPUTATIONIS.

§. I. *Commendatur causa propositi ab usu forensi,*

§. II. *Politico.*

§. III. *Quos veteres,*

§. IV. *Quos leges dicant Mathematicos.*

§. V. *Horum definitio ejusque*

§. VI. VII. VIII. IX. X. *Explicatio,*

§. XI. XII. *Sejunguntur Chaldæi, ab arte ita dicti, a gente Chaldæorum.*

§. XIII. *Conjectura de origine hujus studii.*

§. XIV. *De Maleficis, & voce Malefici in genere,*

§. XV. *In specie. Comprobatur sententia legibus,*

§. XVI. *Latini sermonis consuetudine.*

§. XVII. *Divisio Magiæ. Demonstratur exemplis,*

§. XVIII. XIX. XX. XXI. *Quæ magis facta Romani attribuerint.*

§. XLVI.

§. I.

Um illud forte tractaremus volumen, quod a Justiniano compositum est, ejusque nuncupatur Codex, contigit, ut incideremus in leges, quibus *mathematicorum maleficorumque* crimina refrenantur, & quibus inscriptum est, (a) de *mathematicis, maleficis & ceteris similibus.* Evenit autem, cum in hoc versaremur labore, ut nobis non pauca se offerrent, quæ lucis indigere viderentur, essentque incitamento, ut pro eo, quod in nobis situm est, quamvis sit illud exiguum, istam rem explicare conaremur. Accessit, quod hæc facinora ætate nostra non sint incognita. Haud infrequens in judiciis mentio sacrorum, quibus creduli homines ad inveniendos utuntur (b) thesauros. Non insolens est plebis concursus ad mulierculas, quas sagas vocant, quas ea, simul ac de supellectile, seu alia re familiari quædam surrepta sunt, de fure consulit. Ominibus quoque, prædictionibus, aliisque nugis fides nondum penitus abrogata est.

(a) Vid. Lib. Cod. 9. t. 18.

(b) C. de Thesauris.

§. II.

Scelera etiam ista civitatibus non sunt omnino negligenda. Ut enim omittam, Deum immortalem magno odio (a) illa habere crimina, multumque ea incommodi aliis intulisse gentibus, quarum res gestas, ut imaginem futuri, prudentissimus quisque intuetur, ad patriæ tantum nostræ tempora respiciamus. (b) Quid enim alendis turbis, quibus Monasterium olim agitatum est, improba-

(a) Vid. §. 41. infra.

(b) SLEID. ad an. 1535.

(c) Vid. §. 41. seqq.

proborum vaticinatione fuit aptius? (c) Sed ad rem potius ipsam progrediamur.

§. III.

Legibus, quas illustrare cogitamus, ita inscriptum est: de *mathematicis, maleficis & ceteris similibus*. Unde Mathematicus nomen sortitus sit, exponit (a) Gellius, qui artes, ab ipsis factitatas, *Gnomonicam, Geometriam, Musicam, ceterasque altiores disciplinas* μαθήματα a Græcis docet esse appellata. Egregie de iis Tullius, quis, ait, nesciat, quanta, (b) qui *Mathematici* vocantur, in obscuritate rerum, quam recondita in arte, ac multiplici subtilique versentur. Nec illepide de illis Lipsius, (c) *qui in rebus quidem sine corpore, sed in corpore tamen consideratis occupantur.* Non est causa, ut pluribus hæc persequamur, cum qua scientia Mathematicus ornari debeat, quantumque ille ad res civitatis adjumenti afferat, perspectum sit.

(a) L. 1. C. 9. L. 14. C. 3. noct. Att.

(b) L. 1. c. 10. CIC. de Orat. idem L. 1. Tusculan. Quæst. C. 3. edit. Hamburg. an. 1618.

(c) L. 2. Manuduct. ad Stoic. discipl. diss. 5. v. ut cœlestes motus.

§. IV.

Verum de his hic sermo non est id quod facile apparet ex ordine, quo mathematicum cum maleficis & ceteris similibus leges hoc loco copulant. Quin (a) Geometriam, Mathematicorum disciplinæ partem, disci ac doceri publice interest, accenseturque ea artibus (b) liberalibus. Azo etiam hujus rei non fuit ignarus. Pro captu enim suo illum, qui *Mathematicus* hic appellatur, addita litera spirante, scribendum existimat. Credebat scilicet, (c) *quod scire faciat matesis, sed divinare mathesis.* Illud præterire noluimus, (d) Geometras a tutelæ munere immunes non esse, si id, quod Pandectæ statuunt, intueamur, quamvis idem liber (e) multis, qui dignitate potiores non sunt, vacationem ab eo onere concedat.

(a) L. 2. C. de malef. & mathem.

(b) L. 1. pr. ff. de extraord. cogn.

(c) Vid. Gloss. ad hunc titulum.

(d) L. 22. ff. de Excusat.

(e) L. 6. §. 1. ff. eod.

Postea

Postea tamen hac immunitate eos gaudere voluerunt Constantinus (f) & Constans.

(f) L. 2. C. de Excus. artif.

§. V.

Sed huc referendi sunt illi, quibus, profitentibus scientiam futuri, certis tamen finibus inclusam, nomen Mathematici a vulgo tributum est. Nec enim, nisi divinandi pruritus hoc vocabulo significaretur, SUETONIUS (a) veraculos, (b) ULPIANUS vaticinatores, qui se plenos Dei simulant, cum Mathematicis conjunxissent. (c) Sic apud PETRONIUM: *Nec auguria* novi, nec *mathematicorum cœlum* curare soleo, sed ex vultu tamen *hominum mores colligo:* Idemque, laudamus, (d) ait, urbanitatem Mathematici. Hujus autem generis mathematicos hoc loco denotari, ex verbis illis legum, (e) *nemo mathematicum consulat, sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas*, clare elucet.

(a) in Vitell. C. 14. editionis Grævii. vid. CASAUBON. in not.
(b) apud Auct. Collat. LL. Roman. & Mosaic. t. 15. §. 2.
(c) Satyric. C. 126.
(d) id. C. 39. vid. QUINTIL. Declamationem, Mathematicus, inscriptam C. 4.
(e) L. 5. C. h. t. jungat. L. 7. C. h. t. v. aut mathematicus.

§. VI.

Nec vero omne studium ejus prædicendi, quod mortalibus immineat, Mathematicorum est proprium, sed quoddam tantum, (a) suis terminis, ut paulo ante diximus, circumscriptum. Ii igitur solum ad hunc censum pertinent, qui ex numeris, somniis, horaque natali, ex alia denique conjectura, a sideribus ducta, de fato respondent. Ejus autem rei, quod Mathematicus ex signis cœlestium siderum, sub quibus quis natus est, & quæ rei gerendæ aliquid portendere creduntur, de futuro hariolетur, multa exstant argumenta. Ita Theogenes, qui Augusti genesin interpretatus est, (b) *Mathematicus* appellatur. Ita Caligula, (c) quid genitura afferret, curiosus, necem appropinquare a Sulla *Mathematico* accepit. Et reliqui fere Imperatores omnes, de quibus commemorat

(a) §. 5.
(b) SUET. in Aug. C. 94.
(c) id. in CALIG. C. 57.

(d) in Tib. C. 14. in Vitell. C. 3.
(e) Id. in Aug. c. 94.
(f) Id. in Tit. Flav. Vespaf. C. 14.
(g) Satyra 14. v. 249.

SUETONIUS, (d) de genitura a *Mathematicis* eruditi sunt. Hinc genesis, (e) hinc thema, cujus SUETONIUS in Augusto meminit, & quibus imperium prædicebatur, ii (f) *genesin imperatoriam* habere dicebantur. Inde illud JUVENALIS: (g) Nota *Mathematicis genesis* tua.

§. VII.

(a) GELLIUS L. 14. c. 1.
(b) Noct. Att. L. 14. C. 1.
(c) Comment. in Daniel. C. 2.
(d) de Divin. L. 1. C. 39. id. Epist. ad fam. L. 6. Ep. 6.
(e) Satyr. 6. v. 554. 555.
(f) in Severo C. 2.

Et hac de causa Mathematici sunt (a) genethliaci dicti. Appellantur illi etiam Chaldæi, quod hi in eo scientiæ genere maxime exercerentur. Optime hæc declarat A. GELLIUS, (b) qui Favorini disputationem contra eos, qui sese Chaldæos seu genethliacos appellant, revocat in memoriam, & de Chaldæis ibidem testimonium perhibet, quod etiam genethliaci dicantur. Liceat jungere cum Gellio (c) HIERONYMUM, qui credit, in Chaldæis genethlia λόγους significari. Vocati illi etiam (d) Astrologi, quo nomine eos CICERO expressit. Verbis consimilibus Juvenalis Chaldæos (e) Astronomos ÆLIUS SPARTIANUS (f) Mathematicum Astrologum nuncupant.

§. VIII.

(a) C. 69.
(b) L. 2. C. h. t.
(c) SPARTIANUS C. 16. in Adrian.
(d) id. in Severo C. 3.

Matheseos etiam, Mathematicæque vocabulum ad istam artem translatum est. Tali modo SUETONIUS de Tiberio: (a) *Circa Deos*, inquit, *ac religiones negligentior*, *quippe Mathematicæ addictus*, *persuasionisque plenus*, *cuncta fato regi.* (b) *Mathematica* tandem *damnabilis & interdicta omnino. Matheseos* Adrianus adeo fuit (c) peritus, ut, quæ toto anno evenirent Calendis Januariis notasse dicatur. (d) Severus Matheseos gnarus, genituras sponsarum requirebat. Illud est certum, quo longius a seculo, quod aureum vocant, recedamus, eo crebrius usurpari Mathematici, Matheseos, & Mathematicæ voces pro ista, quam modo perstrinximus, divinationis disciplina.

§. IX.

§. IX.

Satis de Astrologia. Restant numeri & somnia Chaldæorum propria. Illa enim divinationis pars, quæ in Astris ponitur, Chaldæo cum Mathematicis erat communis. Et equidem, quod ad conjecturam somniorum attinet, (a) DANIEL nos docet, Chaldæos jam olim a Nebucodonosare de eo, quod ipse somniaverat, fuisse interrogatos. Nec obscurius hæc indicat (b) LUCIANUS sive ex astris, sive, ut Chaldæi ex somniis. Numerorum vero Babylonicorum, quæ vox Chaldaicæ scientiæ index est, mentionem facit (c) HORATIUS:

Tu ne quæsieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
finem Di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
tentaris numeros.

Non inficiamur, Chaldæorum etiam fuisse multos, qui magicis (d) sese studiis dederent. Verum hi *Chaldæorum nomine*, cum hoc absolute ponitur, & artem magis, quam gentem indicat, non continentur. Illi igitur magis annumerandi sunt.

(a) C. 2.

(b) in Dialog. Cratetis & Diogen.

(c) l. 1. Od. 11. edit. Bentleji.

(d) vid. LUCIANUM in Dial. Necyomanthias.

§. X.

A vulgo, Astrologos Chaldæosque nomen Mathematici cepisse diximus. Hac mente (a) GELLIUS: *Vulgus autem*, ait, *quos gentilitio nomine Chaldæos dicere oportet, Mathematicos dicit.* Audiamus etiam (b) HIERONYMUM. Chaldæos, inquit, significari credo, quos vulgus Mathematicos vocat.

(a) Noct. Att. L. 1. C. 9. jungat. du FRESNE in Glossario medii ævi sub hac voce.

(b) Comment. in Daniel.

§. XI.

Nobis non convenit prorsus relinquere intactum, quæ fuerit Chaldæorum gens, quas illa coluerit artes; præsertim cum magna inde lux oriatur, cur Chaldæi sint vocati Astrologi, Genethliaci & Mathematici. Erant illi

(a) Strabo L. 16.
(b) L. 1. de Divin. c. 1.
(c) Act. Apost. C. 7. v. 4.

gens Asiæ, pagus Assyriorum, (a) Arabiæ desertæ finitimi. (b) CICERO quoque non ex artis, sed *gentis* vocabulo eos appellatos, demonstrat. De terra etiam Chaldæorum pluribus locis meminit sacer Codex, inprimis Stephanus ille martyr, a quo Abraham dicitur, (c) τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς χαλδαίων. Secernendi sunt a Chalybibus, gente Ponti. Ita enim Strabo: ὁι νῦν χαλδαῖοι, χάλυβες τὸ παλαιὸν ὠνομάζοντο. Assyriorum vero Chaldæos fuisse nationis, illud DIODORI SICULI declarat, χαλδαῖοι τῶν ἀρχαιοτάτων ὄντες βαβυλονίων.

§. XII.

(a) L. 2. Bibl. Histor.
(b) JUSTINUS L. 20. C. 4.
(c) L. 1. C. 42. de Divin.
(d) L. 1. C. 1. & 42. & de Divin.
(e) L. 1. C. 41. de Divin.

Postea a gente ad Philosophos, Babylone commorantes, verbum Chaldæi transiit. Erant illi præterea sacerdotes Babyloniorum, sicut a DIODORO (a) SICULO accepimus. Astris maxime operam dabant, eorumque cognitione jam olim excellebant, adeo, ut Pythagoras, Ægyptum primo, mox Babyloniam ad cognoscendos siderum motus profectus, (b) summam ibi scientiam consecutus dicatur. *Babylonii* ideo a (c) CICERONE vocantur, & cum Ægyptiis, tanquam eadem arte præstantibus, conjunguntur. Negat item Strabo, ulla in regione Matheseos studium majori in pretio fuisse, quam apud Chaldæos. Causam, cur siderum situs motusque adeo diligenter observarint, eam indicat CICERO: (d) *Babylonii*, ait, *in camporum patentium æquoribus habitantes, cum ex terra nihil emineret, quod contemplationi cœli officere posset, a regione ipsa ad hoc studium invitabantur.* Mox etiam in Syriam diffusi, *in Syria* enim, loquitur (e) TVLLIVS, *Chaldæi cognitione astrorum solertiaque ingenii excellunt.*

§. XIII.

Causa, quæ mathematicos ad fata ex sideribus significan-

ficanda induxit, cum alia, tum hæc inprimis fuerit, quod homo, futuri cupidus, & multæ plerumque de rebus suis spei, nulli magis rei sit aptus, quam fraudibus vaticinantium. Illi igitur, capto hac arte humano animo, quem, ut iste ait, (a) *damnat caligo futuri*, partaque opinione, posse prædici, (b) *quid cuique eventurum esset, & quo quisque esset natus fato*, (c) *Si stella nascentibus triste lætumve constitueret*, magna ab eis, qui ita fallebantur, accipiebant munera, & hac ratione multis rem familiarem augebant incrementis. Qua re credimus utique esse effectum, ut maxima Mathematicorum pars his se ineptiis traderet, adeo, ut post Trajani inprimis tempora, mathematici vox semper fere eum designet, qui ex Chaldæorum notis futura prænuntiat.

(a) JUVENAL. Satyr. 6. v. 557.
(b) CIC. L. 1. C. 1. de Divin.
(c) SENECA L. 7. nat. quæst. C. 28.

§. XIV.

Et de his quidem hactenus. Sequuntur *malefici*. Hic modo spectemus, unde sit verbum compositum, statim apparet, de improbo, qui mala inferre consueverit, esse sermonem. Illud (a) QUINCTILIANI non insulse dictum; *Maleficus distat a maledico occasione.* Optime igitur PHÆDRUS (b) canem, qui morsibus virum laceraverat, *maleficum* nuncupat. *Malefici* generis animalium mentionem injicit SALLUSTIUS, (c) & SUETONIO, (d) qui ex emissariis Neronis maximas inferebant calamitates, Halotus & Tigillinus, sunt maleficentissimi. Nec etiam illi, nisi ob facinorum magnitudinem a Legibus (e) ita dicti, & a veteri (f) Jureconsulto cum Manichæis, qui & ipsi *ad imam scelerum* (g) *Nequitiam* pervenerant, consociati sunt.

(a) Inst. Orat. L. 12. C. 9
(b) L. 2. Fab. 3.
(c) SALL. de bello Jugurtino c. 17. edit. Gronovii.
(d) SVET. in Galba c. 15.
(e) L. 5. 7. C. h. t. L. 4. 7. C. Theod. h. t.
(f) vid. Collat. LL. Rom. & Mos. Tit. 15.
(g) L. 5. C. de Hæret. Manich. & Samarit.

§. XV.

Hunc locum occupant, qui venenis seu veneficiis

(a) AMMIAN. MARCELLIN. L. 29. C. 2.
(b) L. 7. C. h. t.

sæviunt, Magi, (a) noxii etiam appellati, magicisque carminibus aſſueti. Et *magos, magicisve carminibus*, ſicut (b) Lex loquitur, *aſſuetos*, ut huc referam, faciunt, cum ipſa nefaria, in quam illi incumbunt, ſcientia, tum atrocia, quæ de eis ſanctiones noſtræ commemorant, tum magnitudo pœnæ, quæ eis conſtituta eſt. Et hæc omnia cum *malefici* voce optime conveniunt. Legimus autem in conſtitutionibus Auguſtorum iſta fere de magis. (c) *Qui magicis accincti artibus, elementa turbare, vitam inſontium labefactare, & ventilare, ut quisque malis artibus conficiat inimicos, non dubitant.* (d) *Qui magicis accincti artibus, aut contra ſalutem hominum moliri, aut pudicos animos ad libidinem deflexiſſe detegentur.* (e) *Qui noxiis quæſita graminibus, & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis venena componunt.* Appellantur illi (f) *hoſtes communis ſalutis,* (g) *inimici generis humani.* Reſtat magnitudo pœnæ, quam magi cum antea experti ſunt, tum noſtris etiam legibus ſuſtinent. Hos enim, *quia naturæ peregrini ſunt*, (h) *feralis peſtis abſumat.* Adde a nobis laudatum (i) HIERONYMUM, qui *ſermone communi magos pro maleficis accipi* teſtatur, adde legem (k) ſeptimam, quæ *magicis carminibus aſſuetos, maleficos a vulgo dici declarat.*

(c) L. 6. C. h. t.
(d) L. 4. C. h. t. L. 3. C. Th. h. t.
(e) L. 6. de Indulgent. Crim. C. Th.
(f) L. 9. C. h. t.
(g) L. 7. C. h. t.
(h) L. 6. C. h. t.
(i) Comment. in Daniel. C. 2.
(k) C. h. t. jungat. L. 6. C. Th. h. t. vid. Cauſam 26. qu. 5.

§. XVI.

Nec infrequens apud eos, qui latine ſcripſerunt, *maleficiorum* pro arte magica uſus. Ita *maleficiorum* meminit (a) TACITUS, *quibus creduntur animæ numinibus infernis ſacrari.* Vetus quoque HORATII interpres: *ita te defigam maleficiis novis & inſolitis, ut mentem nunquam recipias.* (b)

(a) L. 2. Annal. 69.
(b) Jungat. Cod. Theod. de maleficiis, mathematicis & ceteris ſimilibus. Lex item 34. cod. C. de hæret. verb. malefic. nomine.

§. XVII.

§. XVII.

Cum vero magiam eruditi ita plerumque soleant partiri, ut magus ad exitum cogitata perducat, vel cognitione ejus facultatis, quam unicuique rei natura indidit, vel cantionibus, herbis veneficis, alio denique prohibito modo voti damnetur, nonnunquam etiam commercia contrahat cum Dœmonibus, alia quidem naturalis est & licita, alia nefaria & ex genere illicitorum. De hoc autem magiæ genere, quod natura adjuvante exercetur, hic sermo non est, neque illud his prohibetur legibus. Etenim, etiamsi insigne hac ratione afferatur detrimentum, pro eo tamen, quod commissum est, modo in veneficii, modo in aliud crimen hæc improbitas incurrit. Sed hi maleficorum nomine continentur, qui tam nefariis, quas edisseruimus paulo ante, usi artibus, mentis corporisque venena componunt. In quibus, si veteres audimus, cantiones, quæ etiam carmina dicantur, haud infimum tenuerunt locum. Ideoque (a) *carmina incantare* a veteribus sæpius dictum est, & in lege duodecim tabularum cautum, (b) ne *quis malum carmen incantassit, aut fruges excantassit.* Appellantur autem sæpe numero a veteribus carmina, quæ alias *verba solennia* nuncupamus, ut ex (c) LIVIO discimus: *Lex* ait, *horrendi erat carminis.* Tribuebatur carminibus haud exigua vis, ut a MARONE (d) indicatur:

Carmina vel Cœlo possunt deducere lunam.

Idemque fere apud HORATIUM. (e)

Quantum carminibus quæ versant atque venenis.
Humanos animos.

Tentabat igitur Alphesibœus in agros carminibus pellicere Daphnim, (f) ut Maro venuste cecinit.

(a) SPARTIANUS in Didio Julian. c. 7.

(b) Tab. 7. PLIN. L. 28. C. 2.

(c) L. 1. C. 26. L. 39. C. 15.

(d) Pharmaceut. Eclog. 8. v. 69.

(e) L. 1. Satyric. Satyr. 8. v. 19.

(f) in Pharmaceut. Eclog. 8. v. 68.

Ducite

Ducite ab urbe, mea carmina ducite Daphnim.

Ad vaticinandum etiam carminibus utebantur (g) magi, quorum omnes fere sunt prædictiones illæ, quas carmina antecedunt. Quo referenda omnino est divinatio, *quæ*, ut SPARTIANUS tradit, *incantato prius vertice pueri, qui respicere jubebatur, ad speculum fieri dicitur.* Insidiabantur præterea magi carminibus hominum saluti, quæ scelera præcipue nominantur devotiones, quarum in Germanicum Cæsarem factarum mentionem facit (i) TRANQUILLUS. Nec *suffragia*, quæ lex (k) quarta enarrat, a certa verborum conceptione discedere mihi videntur.

(g) SPARTIANUS in Did. Jul. C. 7.

(h) h. cit. in Did. Jul. C. 7.

(i) in Caligul. C. 3.

(k) h. t.

§. XVIII.

Per herbas etiam magos multa efficere Romani crediderunt. Ne multis te morer, audiamus iterum MARONEM. (a)

Has herbas atque hæc Ponto mihi lecta venena
ipse dedit Mœris, nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere silvis.
Mœrim, sæpe animas imis exire sepulchris,
atque satas alio vidi traducere messes.

(a) in Pharmaceut. Ecclog. 8. v. 95. seq.

§. XIX.

Sequuntur aliæ magorum fraudes, quibus hi irretire homines existimabantur. Sic notas addiderunt (a) *atroces & occultas nominibus* eorum, quibus obesse cupiebant. Eodem revoco Romanis cum (b) legibus, tum (c) scriptoribus memorata *odii amorisque pocula*, ea inprimis, quæ carmen aliave superstitio antecessit. Maxime autem execramur magorum sacra, in quibus (d) homo sæpius immolabatur, aliaque, quæ naturæ sunt contraria, committebantur. Funesta ea appellantur a lege (e) *ne quis*, malaque dicuntur a lege (f) Cornelia, qua sicarii & venefi-

(a) TACITUS L. 2. Annal. C. 30.

(b) L. 3. §. 1. ad Leg. Corn. de sic. & venef. L. 38. §. 5. ff. de pœn.

(c) PLIN. L. 28. C. 8. QUINCTIL. Declam. 14.

(d) vid. PAULLUS sentent. L. 5. t. 23 §. 16.

(e) L. 7. C. Th. h. t.

(f) L. 13. ff. ad L. CORNEL. de sic. & venef.

nefici comprimuntur. Hinc negabat (g) Servilia *impios sese invocasse Deos.* Sacra enim eorum, ut (h) SERVIUS ad *Maronem*, Romani semper damnaverunt: Hinc (i) Dido:

Testor cara Deos, & te Germana tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.

Operabantur magi impiis sacris suis, non solum, quo sub *execrabili*, (k) ut Lex loquitur, *consultatione*, *futura* explorarent, sed etiam, (l) ut *quem obcantarent, defigerent, obligarent &c.* Quae ille apud MARONEM suo exemplo (m) declarat.

Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus.

Tentabat praeterea (n) Didius Julianus per magos populi delinire odium, militumque compescere arma, quem tamen, ut alios, sua fefellit opinio.

§. XX.

Magos etiam ex Romanorum sententia consuetudinem cum Doemonibus habuisse, supra a nobis indicatum est. Quo referendi mihi videntur, quibus res est cum manibus. Quae scientia Necyomantia seu Necromantia audit. Eos enim maleficos dictos fuisse, HIERONYMUS declarat. (a) *Sunt*, inquit, *malefici, qui sanguine utuntur*, & *victimis*, & *saepe contingunt corpora mortuorum.* Evocabant magi animas mortuorum, non eo solum, quo, sicut (b) FLACCUS ostendit, responsa acciperent ab illis, sed ut per eas aliis incommoda pararent. (c) Hoc enim ex malefici verbo constat. Per Sacrificia denique a magis facta, (d) Neronem matris manes placare conatum fuisse, TRANQVILLUS prodidit. (e)

(g) TACIT. Annal. L. 16. C. 31.
(h) ad l. 4. Æneid. v. 492.
(i) L. 4. Æneid, v. 492.
(k) L. 9. C. Th. de pagan.
(l) PAULUS sentent. l. 5. t. 23. §. 15.
(m) in Pharmac. v. 66.
(n) SPARTIANUS in eod. l. 7.
(a) Comment. in Dan. C. 2.
(b) Satyr. L. 1. Sat. 8. v. 29. jungatur AMMIAN. MARCELL. L. 28. C. 1.
(c) L. 6. C. h. t. L. 5. C. Th.
(d) in Neron. C. 34.
(e) vide praet. de magis PLIN. hist. nat. L. 30 C. 2. CURT. L. 7. C. 4

§. XXI.

Diximus multa, quæ de hac re, tum ex poetis, tum ex aliis scriptoribus, sese ad manus nobis obtulerunt. Verum hoc fecimus non ea mente, ut omnibus, præcipue istis, quæ ex versibus decerpsimus, fidem haberemus: Pictoribus enim, ait ille, & Poetis,

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Verum hoc animo ea attigimus, quod rei illustrandæ conducerent, & quod ex poematibus de Vulgi opinione, cui Poetæ maxima ex parte inserviunt, optime constet. Si igitur ex eis, quæ modo recensuimus, de vulgi opinione simus edocti, novimus jam, quos magorum loco habeant leges, quia hæ a sermone populi, cui feruntur, non discedunt. Hæc etiam facinora vera sint, fictave fuerint, cum a magis tantum committantur, illud afferunt emolumenti, quod, si quando cum vero delicto comparentur, declarent, num facinus patratum ad magiæ, an ad aliud crimen, referendum sit.

§. XXII.

(a) L. 1. C. d. malef.

Ne quis autem perturbetur Lege (a) quæ perniciem, hominibus veneno allatam, graviorem cæde judicat, quæ gladio patratur, & ex eo colligat, maleficis hic etiam esse aggregandos, qui potionibus, herbisve pestiferis, vitam mortalibus eripiunt, valetudinemque eis reddunt deteriorem, hæc quidem res nobis non est prætereunda. Illud utique memoria tenendum, venenorum verbo magicas artes sæpius designari. Ita (b) FLACCUS canit:

(b) Carm. L. 1. Od. 27. v. 21. seq.

Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit Deus.

Thessa-

Theſſalia enim, ſicut a (c) PLINIO accipimus, magorum artis inprimis perita eſſe exiſtimabatur. Ideoque ab Atrace, Theſſaliæ oppido, Atracia venena dixit (d) Poeta:

(c) Hiſt. nat. L. 30. C. 1.

(d) VAL. FLACC. Argonat. L. 6. v. 447.

Quamvis Atracio Lunam ſpumante veneno,
Sciret & Hæmoniis agitari cantibus umbras.

§. XXIII.

Longe vero eſt crebrior uſus *venefici*, ſeu ejus, qui venena facit, pro homine, qui magicis artibus utitur. Lege enim Cornelia, quæ ſicarios & veneficos premit, non ſolum capite damnantur, qui venenis, ſed etiam qui (a) *ſuſurris magicis* homines occiderint. Pari modo, cum Imperatores ob communem lætitiam eo die feſto, quem Paſchatos nomine inſignimus, vinculis ſolverent omnes, qui cuſtodia tenebantur, vincti tamen relinquuntur, *adulteri, in majeſtate rei, malefici ſive venefici.* Satis ex eis, de quibus ſupra propoſuimus, conſtat, maleficos pro magis accipi. Neceſſe igitur eſt, ut veneficus, qui, intercedente vocula *ſive*, maleficum notat, magum ſignificet. Venefica quoque pro muliere, magicæ vanitatis ſtudioſa, (b) uſurpatur.

(a) JUSTIN. Inſtit. de publ. Judic. §. 5.

(b) HORAT. Epod. Od. 5. v. 71. 72.

Solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.

(c) *Veneficum* etiam *pondus*, quo filii ſepulchrum ſolvi mater poſtulat, nominat QVINTILIANUS. Veneficia item magis ſæpius tribuuntur. Ita veneficia cantionesque a (d) TULLIO junguntur, (e) veneficiaque & *devotiones in Germanicum Cæſarem factas legimus atque repertas.*

(c) Decl. X. C. ult.

(d) C. 60. de clar. Orat.

(e) SVET. in Calig. C. 3. TACIT. L. 3. Annal. C. 13.

§. XXIV.

Liquere opinor, venenorum, venefici veneficæque appellatione, uſum loquendi magos etiam, magorumque maleficia indicare. Nunc audiamus argumenta, quæ hoc loco iſtam ſermonis conſuetudinem retineri nos convincant. In promptu eſt, cum inſcriptionem, tum cunctas fere leges, quas enucleandas ſuſcepimus, ex Theodoſii Codice Juſtinianum eſſe mutuatum. Verum in Theodoſii Codice, modo hunc ſpectemus (a) titulum, lex reperitur nulla, quæ de venenis diſſerte verba faciat. Juſtinianus tantum illam ſanctionem, quæ de venenis quædam refert, & quæ à Diocletiano & Maximino Auguſtis profecta eſt, hoc loco ceteris imperatorum ſanctionibus interjecit. Certum illud eſt, eos, qui herbis venenatis damna inferunt, (b) neque ſub mathematicis, (c) neque ſub ceteris ſimilibus comprehendi. Malefici autem vocabulo, ſi Codicem Theodoſii ſpectemus, hujus generis venefici non continentur. De peſtiferis enim herbis à Theodoſio nihil omnino cavetur. Fac autem, voluiſſe Juſtinianum *malefici* verbum latius patere, & eos complecti, qui potionibus noxiis inſidias alteri ſtruunt, qua illi tandem pœna ſunt afficiendi? Num peſte ferali, ſupplicio magorum eos dignos cenſemus? Minime. Conſtat enim lege Cornelia, quæ *ſicarios & veneficos* ulciſcitur, diſcrimen eſſe conſtitutum inter illos, qui obſcuriori ſunt loco, & qui dignitate quadam ceteros antecellunt. (d) *Humiliores enim vel beſtiis ſubjiciuntur, alii ſolent capite puniri, altiores vero, bonis publicatis, in inſulam deportantur.* In magis autem puniendis leges nullam prorſus dignitatis habent rationem, ſed eadem omnes pœna afficiunt. Num igitur exi-

(a) de mathemat. maleſ. & cet. ſimil. L. 9. t. 16. C. Theod.

(b) §. 4. 5. ſequ.

(c) vid. §.28.ſequ.

(d) L. 3. §. 5. ff. ad L. Cornel. de ſic. & veneſ.

existimabimus, omne discrimen, quod Lex Cornelia facit, nunc esse sublatum, cum leges tamen ejusmodi quid expresse non sanciant? id quod equidem ferendum non est. His igitur argumentis adducimur, ut credamus, veneni verbo magorum maleficia a Justiniano reprehendi.

(e) vid. L. 42. ff. de pœn.

§. XXV.

Reliquum est, ut illos etiam eximamus scrupulos, quos (a) Lex quinta forte injiciat. Ea enim, cum mathematicos, magos, & *ceteros, quos maleficos vulgus ob facinorum magnitudinem appellat*, divinare prohibet, separare simul videtur magos a maleficis. Verum ista varietas, quam de hac re in legibus deprehendimus, perparum sæpius habet ponderis. Lex enim (b) septima magum, vel magicis *carminibus assuetum, qui*, eadem teste, *maleficus vulgi consuetudine appellatur*, quæstioni tradit. Ubi, ni velis credere, magum dici eum, qui alia ratione, quam carminibus, incommoda affert, magicis vero carminibus (c) assuetum esse illum, qui precibus nefariis nocet, non video, quomodo hi inter se differant. Sed quid multis te morer? Sic habeo, sic animum induco. Nullus unquam scriptor sermonem vulgarem diligentius retinuit, quam illud in legibus factitatum cognoscimus. Nec immerito. Cum enim ab eis voluntas Legislatoris intelligi debeat, de quorum fortunis saluteque decernitur, æquum est, ut ille ex eorum consuetudine verbis utatur. A (d) vulgo autem malefici dicti sunt magi, magicis carminibus assueti, & qui (e) funesta faciebant sacrificia. Etenim ex ejus generis sacrificiis (f) venena intestinæque cædes exibant, sæpius in eis homo (g) immolabatur, qua de

(a) C. h. t.

(b) h. t.

(c) L. 7. C. Theod. h. t.

(d) §. 15. 16. seqq.

(e) L. 7. C. Th. h. t.

(f) Exemplum in LIVIO L. 39. C. 8. seqq.

(g) in AMMIAN. MARCELL. L. 29. C. 2. verb. *quod exsecto*.

(h) L. 5. t. 23. sentent. recept. §. 16.

de re jam antea graviter cautum fuisse, (h) Paulus declarat. Malefici porro appellati sunt Manichæi, incantandi vaticinandi desiderio flagrantes. Adjungit enim eos (i) maleficis vetus Jureconsultus, (k) *exsecrabiles* eos nominant Theodosius & Valentinianus, & Lex quinta eos testatur *ad imam* pervenisse (l) *scelerum nequitiam*. Cum igitur hi omnes malefici a populo usurparentur, pars vero eorum, specie religionis, magicas fraudes abderent, pars auctoris nomine, ut Manichæi colerentur, eos quidem omnes his legibus teneri verbo *ceterorum* Augusti ostendunt. Illi ergo rei operam dederunt Imperatores, ut perspicue loquerentur, improbosque, omnibus diverticulis obstructis, a maleficiis deterrerent.

(i) in Collat. L. Mos. & Rom. t. 15.
(k) Novella, quæ Valentiniani dicitur, t. 2. vid. præt. L. 3. C. Th. de Apostat.
(l) C. de hæret. & Manich. &c.

§. XXVI.

Illud jam haud præterierim, maleficorum numero non censeri, omnique supplicio liberari, (a) qui ad valetudinis curam, ad vindemias frugesque conservandas, innocenter suffragia adhibent. Et quamvis. (b) Constantius, Constantini filius, eum, qui anile incantamentum ad leniendum dolorem recitaverat, morte plecteret, (c) Valentinianus quoque & Valens eadem severitate uterentur, eorum tamen leges, nec Theodosio, quem juniorem vocant, nec Justiniano, dignæ visæ sunt, quas aut ipsi imitarentur, aut quibus in Codicibus suis, inter ceteras Augustorum sanctiones, locum concederent. Verum de eo posthac videbimus.

(a) L. 4. C. h. t. L. 3. C. Th. h. t.
(b) AMMIAN. MARCELL. L. 16. C. 8. ibi: pœnaliter interibat.
(c) id. L. 29. C. 2.

§. XXVII.

Ne vero, quos antiquitas magos venerata sit, sileamus omnino, pauca de his in medium proferemus. Ex (a) Persis erant oriundi ibique genus (b) doctorum vel sapientum habebantur, tantoque erant in honore & pretio,

(a) PLIN. hist. nat. L. 30. C. 1.
(b) CIC. l. 1. de div. c. 23.

tio, (c) ut rex Perſarum eſſe non poſſet, qui ipſorum diſciplinam ſcientiamque non perceperat. Auctorem (d) Zoroaſtrem, regem Bactrianorum, habuiſſe dicuntur, cujus infantis adhuc cerebrum ita palpitaſſe ferunt, ut manum impoſitam repelleret, *futuræ*, ut refert PLINIUS, (e) *præſagio ſcientiæ*. Primus ille dicitur (f) magicas artes inveniſſe, & mundi principia ſiderumque motus diligentiſſime ſpectaſſe. Sciebant iidem (g) vaticinari, ſomnia conjicere. Luce prima, quæ noctem, qua templum Dianæ conflagraverat, ſequebatur, magi clamaverunt (h) perniciem Aſiæ natam eſſe. Pythagoram ab eisdem (i) plurima (k) accepiſſe volunt. Tantæ præterea erant autoritatis, ut ex eorum (l) ſententia Xerxes templa Græcorum inflammaverit. Poſtea ad plures, (m) quæ orientem verſus terras incolebant, gentes, magicarum artium ſtudium migravit. Ita in legatis, quos Parthi ad Sullam miſerant, cum quidam eſſent (n) magorum, illi ex notis corporis Sullæ prædixerunt, *cæleſtem ejus vitam & memoriam futuram.*

XXVIII.

Supereſt, ut de ceteris ſimilibus, quos titulus noviſſime collocat, ſermonem inſtituamus. Eos omnes nobis recenſent (a) Lex tertia, quinta & ſeptima, quæ (b) *aruſpices Sacerdotes, illos, qui huic ritui miniſtrare ſolent*, ariolos, vates, augures, denique (c) omnes nominant, qui vaticinationibus ſeſe dedunt, gravique pœna coercent. Hos autem oportet, ut ceteris ſimilibus comprehendantur, in eisque conſtitutionibus oportet ut ſedes ſit & caput hujus quæſtionis. Nequaquam enim auguri, nequaquam aruſpici, nequaquam reliquis, quos modo recenſuimus, ea inprimis ætate, qua hæ leges ferebantur, (d) mathematici

aut

(c) CIC. de Divin. L. I. C. 41.

(d) PLIN. hiſt. nat. L. 30. c. I.

(e) Hiſt. nat. L. 7. C. 15.

(f) JUSTIN. L. I. C. I.

(g) ÆLIAN. Var. hiſt. L. 2. C. 17.

(h) CIC. de Divin. L. I. C. 23.

(i) CIC. de fin. bon. & mal. L. 5. C. 29.

(k) JUSTINUS L. 20. c. 4.

(l) ibid.

(m) vid. LUCIANUS in Necyomantia ubi ope Chaldæi ad manes deſcendiſſe dicitur Menippus.

(n) VELLEJ. Paterc. L. 2. C. 24. PLUT. in Sulla.

(a) C. h. t. adde L. I. 2. 4. 6. C. Th.

(b) L. 3. h. t.

(c) L. 5. C. h. t. L. 4. C. Th. h. t. v. *ſileat omnibus perpetuo divinandi curioſitas.* L. 7. C. v. *aut certe horum ſimile quid exerceat.* L. 6. C. Th.

(d) vid. § 4. ſeqq.

(e) L. 5. 7. C. h. t. L. 4. 6. C. Th. h. t.

(f) §. 5. sqq.

(ŧ) L. 9. C. Th. h. t.

(h) vid. §. 19. & passim L. 5. C. h. t. v. *ac magi & ceteri nec ad banc partem.*

aut Chaldæi nomen inditum est; Contra ea leges (e) sejungunt Mathematicum ab augure, aruspice &c. Augures etiam atque aruspices a (f) Mathematicis disciplina prorsus differunt. Ad Mathematicos igitur hi non pertinent. Malefici autem vocabulum aruspici, ariolo, auguri, & iis, quorum deinceps fit mentio, inditum non est. Nec dum enim ulla vidi argumenta, quibus hoc possit affirmari; Quin (g) VALENTINUS & Valens, Imperatores, testimonium dicunt, haruspices, qui non infimum in *ceteris similibus* locum tenent, *nullam habere cum maleficis communionem.* Relinquitur, ut ad ceteros similes eos referamus. Optime etiam, nec sine gravi causa, hi *ceteri similes* vocantur. Etenim in eo congruebant cum mathematicis, quod, quæ fore credebant, prædicerent. Illud modo inter mathematicos ceterosque similes interest, quod Mathematici ex sideribus &c. de eo, quod imminebat, judicarent, ceteri vero similes ex aliis etiam rebus vaticinarentur. Nec a magis ceteri similes adeo recedebant. Etenim illi etiam (h) de fato respondebant. Turbabatur autem sæpius vaticinationibus istis, sive a mathematicis, sive a magis, sive a ceteris similibus eæ proficiscerentur, reipublicæ status. Ea igitur fuit ratio, ut hos similes magorum mathematicorumque, contemptim increparent Imperatores.

§. XXIX.

(a) de verb. significat.
(b) in TERENT. Phorm. Act. 4. sc. 4.
(c) DONAT. Loc. cit.

Primi *ceterorum similium* a legibus notantur *aruspices*, si DONATO fidem habeamus, ab Haruga, (quæ FESTO (a) harviga dicitur) ita (b) appellati. Harviga autem dicta est hostia, cujus adhærentia inspiciebantur exta, (c) ab hara, in qua eam excludere veteres solebant, nomen mutuata. Varroni tamen in Pontificalibus libris ea

vide-

videtur esse hostia (d) arviga, quæ cornua habet. Ultima aruspicis syllaba (e) a spectando ducta est, quia ex inspectione, num exta læta essent, an tristia, judicabant. Ab Hetruscis (f) eos, si CICERONEM audiamus, Romani, ut (g) numerum lictorum, insignia magistratuum, aliaque multa desumpserunt. Etruria enim de cœlo tacta scientissime (h) animadvertit, eademque interpretatur, quod quibusque ostendatur monstris & portentis. Ita Tanaquilis, tanquam peritæ, (i) ut *vulgo Etrusci*, cœlestium prodigiorum mulieris a LIVIO fit mentio. Hinc accidit nonnunquam eo tempore, quo (k) Romani cum Etruscis bellum gerebant, ut nemo esset, qui prodigia rite procuraret.

(d) de ling. lat. p.26.
(e) QVINTIL. L. 1. C. 7. Orat. Instit.
(f) CIC. de div. L. 1. c. 1.
(g) LIV. L. 1. C. 8.
(h) ibid. C. 41
(i) LIV. L. 1. C. 34.
(k) ibid. L. 5. C. 15.

§. XXX.

Accepisse dicuntur Etrusci artem Haruspicinæ a (a) Tage, eo quidem puerilis speciei, sed senilis prudentiæ. Hoc autem de Tuscis intelligendum est. Etenim aliæ etiam gentes fuerunt, (b) apud quas ea disciplina colebatur. Utebantur aruspicum opera Romani in sacris, ad exta inspicienda, num ea lætum tristeve portenderent. Ideo ille apud TULLIUM, divinatione (c) extispicum sublata, omnem haruspicinam tolli existimat. Causam, cur Etrusci extorum adeo essent periti, eam reddit CICERO, (d) quod crebrius hostias immolarent. Ex eorum igitur arte alia exta erant (e) regalia, quæ potentibus insperatum honorem, humilioribus hæreditates, filio familias dominationem pollicebantur, (f) alia muta erant, ex quibus nihil divinationis animadvertebatur. Alia item (g) trunca & turpia dicebantur, alia vero læta erant, qua de re veteres plura literis mandarunt. Hinc si exta bo-

(a) CIC. de Divin. L. 2. C. 23.
(b) CIC. de Div. L. 1. C. 41. L. 2. C. 12. seq.
(c) CIC. de Divin. L. 1. C. 18.
(d) L. 1. C. 42. de Divin. ubi plura.
(e) FESTUS sub voce regalis.
(f) FESTUS de verb. sign. sub voce muti.
(g) LIV. L. 27. C. 26.

na essent, litabatur, sin trunca aut turpia, perlitari non poterat.

§. XXXI.

Interpretabantur etiam Haruspices (a) ostenta, prodigia, portenta, quo averruncaretur, si ea calamitosi quid significarent. (b) Portenta autem, prodigia, monstra, ostenta, inde dicta sunt, quod portendant; prædicant, monstrent, ostendant. Ostenta igitur, ut modo monuimus, ex eo ita nominata sunt, quod aliquid ostendant. Monita itaque Deorum Nonius ea appellat. Labeo ostentum (c) ita definit, quod illud sit omne contra naturam cujusque rei genitum atque factum, duoque eorum genera ponit, unum, quoties quid contra naturam nascitur tribus manibus forte, aut pedibus, aut qua alia corporis parte, quæ naturæ contraria est: alterum, cum quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα, id est, visiones vocant. (d) Alii ostentis boni quid, alii mali significari credunt, quod illi faciunt, qui ostenta ostendere monstra, remediaque præcipere, existimant. Monstra enim Romani vehementer horruerunt, demerseruntque mari sæpius, (e) ut semimares, Deosque, si monstra nuntiata essent, placandos putarunt. CICERO vero læta (f) ostentis significari declarat. Sæpius etiam hac voce usi Romani (g) pro prodigio & portento.

(a) CICERO de Divin. L. 1. C. 2. 18. 42. id. de harusp. resp.
(b) CIC. L. 1. C. 3. de nat. Deor. jung. FEST. de verb. signif. NONIUS de propr. sermon.
(c) L. 38. ff. de verb. signif.
(d) FESTUS sub voce portenti.
(e) LIV. L. 27. C. 37. L. 31. C. 12. AMMIAN. MARCELL. L. 19. C. 12. sub fin.
(f) CIC. de Divin. L. 1. C. 33.
(g) FEST. in voc. ostent.

§. XXXII.

Procurabant iidem (a) Prodigia. Prodigium autem semper pessimum testatur NONIUS, indeque esse dictum, *quasi porro adigendum.* Ad prodigia refertur, (b) cum de cœlo tacti sunt muri portæque civitatis. Et hoc nititur illud CICERONIS (c) *Etruria de cœlo tacta scite animadvertit.* Haruspicis item Fulguratoris ex Catone mentionem facit; No-

(a) FEST. sub voce Prodigia.
(a) LIV. L. 26. C. 23. & alibi.
(b) CIC. de Divin. L. 1. C. 41.

NONIUS MARCELLUS, librosque Etruscorum (d) fulgurales & tonitruales CICERO memorat. Porro si cor in animalibus repertum non esset, prodigium erat. Plura ob eorum multitudinem dare non libet. Continentur prodigiis monstra, a monendo, ut ait FESTUS, dicta. Ita igitur FABIUS, *si*, inquit, (e) *quam partem, in corpore nostro aut ceterorum animalium, aut permutes, aut transferas, prodigium appellatur.* FESTO sunt monstra, quæ naturæ modum egrediuntur, ut serpens cum pedibus, &c. Leges vero hac de re tradunt, (f) *partum monstrosum aut prodigiosum eum habendum, qui contra formam humanam converso more procreatur, non autem illum, qui membrorum humanorum officia ampliavit.* Illud observamus, omnia, quæ Romanis Deorum placandorum imponebant necessitatem, a (g) LIVIO appellari prodigia, ut in his portenta, & ostenta non sine ratione inclusa esse videantur.

(d) L. 1. C. 33. add. ibid. libros haruspicinos & rituales. LIV. L. 26. C. 23.

(e) L. 7. Præf. Instit. Orat.

(f) L. 14. ff. de Stat. hom.

(g) LIV. L. 1. C. 56.

§. XXXIII.

Portentorum item curam gerebant haruspices. Auctore (a) FESTO nuntiabantur ea, cum *corpora solita, quæ raro se ostendunt, apparuissent, ut cometæ, barathra, turbines, tonitrua sereno cœlo facta*, aliaque ejus generis. Marcellus portenti nomen ab eo inventum esse dicit, quod non solum aliquid portendatur, sed quod jam oporteat & faciat. Si FESTUM audiamus, alii portentis (b) mali quid significari, alii contra existimant. Alii portenta indicare, quod porro tendatur, credunt. Pro eo, quod calamitatem impendere significat, usurpatur a (c) TULLIO. (d) Portentosi quoque fœtus, qui Romanis semper erat invisus, mentio fit apud SENECAM.

(a) FESTUS.

(b) jungat. LIV. L. 1. c. 56.

(c) de Divin. L. 1. C. 34. 43.

(d) L. 1. C. 15. de ira, aliique

§. XXXIV.

(a) L. 1. C. 2. de Divin. ita ex Manuscr. Cantabriensi legit Davies.

(b) vid. CIC. Orat. in Catil. 3. C. 8. SALUST. bello Catil. C. 47.

(c) CIC. de nat. Deor. L. 2. C. 4. LIV. passim, aliique.

(d) CIC. de divin. L. 1. c. 41.

(e) MAXIM. L. 1. C. 1.

Acciverunt Romani haruſpices, (a) quia eis magna vis in impetrandis conſulendisque rebus, & in monſtris interpretandis ac procurandis, in haruſpicum diſciplina (b) eſſe videretur. Magnæ apud Romanos erant autoritatis, adeo ut Conſules, cum aruſpicibus vitio creati viderentur, magiſtratu (c) ſe abdicarent, Senatusque decerneret, ut de principum filiis (d) ſex, ſeu, quod vult VALERIUS, (e) decem, ſingulis Etruriæ populis in diſciplinam traderentur, ne hæc ars ad tenuiores homines, & deinde ad quæſtum abduceretur. Hæc de haruſpicibus.

§. XXXV.

(a) vid. L. cit. 3. C. h. t.

(b) L. 32. de recept. & qui arbitr. receperunt §. ſacerdotio. 4.

(c) CIC. Orat. pro Balbo C. 24.

(d) POLYBIUS, DIONYSIUS HALICARNASS. & alii.

(e) LIV. L. 39. C. 16. L. 25. C. 1. L. 39. C. 8.

Succedunt aruſpicibus ſacerdotes, & illi, qui, ut (a) Lex loquitur, *huic ritui miniſtrare aſſolent.* Sunt autem (b) Sacerdotes, quos ſacris vacare oportet. Communis eſt hæc vox marium fœminarumque. (c) *Per Sacerdotes* enim *græcas* Cereris ſacra curabantur. Accipiendum autem hic eſt nomen Sacerdotis non de eo ſolum, quem populus ſacris operari voluit, ſed de omnibus, qui rem divinam faciunt. Negari equidem non poteſt, vix (d) ullam gentem æque ſtatas & a majoribus relictas retinuiſſe ceremonias, quam illud, libera adhuc republica, a Romanis factum eſt. Prohibebantur igitur illi, qui peregrino ritu ſacrificabant, (e) urbe, circo, foro, & ſacrificuli cum contemptu dicebantur. Verum hæc omnia commutata ſunt, cum unus ſummæ rerum potiretur. Quia enim in eligendo Principe, qui Auguſtus ſalutabatur, exercitus, Romanus ille eſſet, an barbarus, nullum diſcrimen faceret, domeſtica ſimul religio peregrinis miſceri cœpta eſt ceremoniis. Vocem igitur Sacerdotis cum de mare, tum de fœmi-

fœmina, cum de eo, qui ſacerdotio a Romanis præfectus erat, tum de vate ſacrificuloque, tuto hic accipias.

§. XXXVI.

Ariolos quoque in hunc gregem conjiciendos eſſe, ſupra dictum eſt. Sunt autem Arioli, qui motu quodam vehementiore concitati, oracula fundunt. Dubitat igitur DONATUS, num a (a) fando ita appellati ſint, an ab eo, quod halitu ſoliti fuerint excludere velut mortalem animam, ut divinam reciperent. Eadem innuit TULLIUS, cum (b) ariolorum vatumque furibundas prædictiones conjunctim pronuntiat. Haudquaquam tamen hiſce finibus ſe continuit harioli verbum ſed ad eos etiam, qui magicis ſacrificiis ſe polluebant, transductum eſt. Indicat enim Iſidorus, Ariolos propterea ita eſſe nominatos, (c) quod circa aras Idolorum nefarias preces emittant, & funeſta offerant ſacrificia, iisque celebritatibus Dœmonum reſponſa accipiant. Hoc tamen ariolorum genus maleficis potius, quam ceteris ſimilibus, ſubjungendum eſt.

(a) in TERENT. Phorm. Act. 4. ſc. 4.

(b) CIC. de Divin. L. 1. C. 2.

(c) de Orig. L. 8.

§. XXXVII.

Ab hariolis longe haud abeunt Vates, a fando, ſi (a) VARRONEM audiamus, ita appellati. Quod idem mihi monſtrare Paullus videtur, (b) vaticinatores, ait, *qui ſe plenos* Dei ſimulant, civitate expelli placuit. Sunt ii igitur Vates, quorum, ut cum TULLIO loquar, (c) animi, ſpretis corporibus, evolant, atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati. (d) Furibundas igitur vatum prædictiones, moxque oracula Tullius nuncupavit. Nec fortaſſe Poetis alia de cauſa vatis nomen impoſitum eſt, quam quod in eis (e) apparere debeat animi furentis vaticinatio.

(a) de Ling. Lat. verb. vaticinari.

(b) Sentent. recept. L. 5. t. 21. jung. JUSTINUS L. 18. C. 5. verb. *inſpirari vates.*

(c) L. 1. C. 50. de Divin.

(d) L. 1. C. 2. de Divin.

(e) PETRON. Satyric. C. 118.

§. XXXVIII.

Augurum quoque pravam confessionem conticescere jubet (a) Lex quinta. Artem eorum (b) Tiresias Thebanus invenisse narratur. Auguris vocabulum Festus tractum credit, sive ab avibus & gerendo, sive ab avium garritu. SERVIO autem illud est (c) quasi avigerium. Augures autem Romanis erant, qui ex avibus, ceterisque signis suæ disciplinæ nuntiabant, num res, quæ parabatur, Diis cordi esset, nec ne. (d) Sic corvus a dextra, cornix a sinistra ratum faciebant. Sic fratrum geminorum, Romuli & Remi (e) controversiam, uter regnaret, urbemque conderet, avibus esse diremtam accepimus. Aliorum vero signorum, quæ declarabant, num rei gerendæ obnuntiandum esset, an locus concedendus, illa sufficiant, quod Jove tonante & fulgurante, comitia haberi (f) nefas esset. Cum auguria læta mitterentur, aves (g) addixisse formula erat, tumque res secundis gerebatur avibus.

(a) C. h.t. L.4. C.Th. h. t.
(b) PLIN. hist. nat. L.7. C. 56.
(c) ad Lib. 5. Æneid. v. 523.
(d) CIC. de Divin. L. 1. C. 39.
(e) LIV. L. 1. C. 7. 8. PLUT. in Rom.
(f) CIC. de Divin. L. 2. C. 18.
(g) LIV. L. 1. C. 36. L. 27. C. 16.

§. XXXIX.

Loca, in quibus auguria capiebantur, (a) auguraculorum voce designabant, ea vero, in quibus augurato quid consecrabatur, augusta appellata sunt, indeque nomen Augusti, (b) si TRANQUILLIO credamus, Octavius sibi desumpsit. (c) Auguriis ab initio usi Romani. (d) Roma enim ipsa auspicato condita est. Publicos vero augures a Numa primum constitutos esse, (e) LIVIUS tradit. Magnus auguribus habebatur honor, quod statua auguri Accio (f) in comitio posita, declarat. Obnunciabant illi comitiis, & summos in republica magistratus, si vitio creati eis viderentur, honoribus se (g) abdicare adigebant. Summæ auctoritatis eorum erat sacerdotium, ita, ut nemo, qui

(a) FEST. & alii Romani plures.
(b) SVETON. in Aug. C. 7. vid. THEOD. GRONOV. marmor. basin. p. 61. seq.
(c) CIC. de Divin. L. 1.
(d) LIV. L. 1. c. 20. PLUT. in Rom. aliique.
(e) L. 4. C. 4.
(f) LIV. L. 1. C. 36.
(g) LIV. L. 8. C. 23.

qui ex plebe natus esset, in illud cooptaretur. Plebem enim auspicia habere, (h) nefas ducebant Patres. Plebiscito tamen, Quinto & Ogulnio rogantibus, facto, (i) auspicia etiam ad plebem profecta sunt. Hoc tamen sæpius immutatum est. Appellat eos TULLIUS (k) internuntios Jovis, consiliarios ejus, & interpretes ex signis & auspiciis. Leviter perstrinxerim, Nonio auguria esse conjecturas, quas ex omnibus rebus colligere possimus, auspicia vero, quæ ex volatu avium earumque vocibus capiantur. Attamen de auspicio hoc non est perpetuum. Serpens enim, ut cum Vopisco loquamur, pelvem Aureliani pueri complexa, auspicium fecit, cum aliquando esse imperaturum.

(h) id. L. 6. C. 41.

(i) id. L. 10. C. 6.

(k) L. 2. de LL. C. 8. L. 3. C. 19. de LL.

(l) in AUREL. C. 4.

§. LX.

Restant adhuc, qui, quacunque (a) illud fiat ratione, fata aliis nuntiare audeant. Hi autem in pœnam legis perspicue incurrunt. Imperatores enim, cum eis omnino displiceret, cives suos scrutari ea, quæ reipublicæ, aut ipsis instarent, Mathematicos, aruspices, augures, (b) vatesque silere jubent; postremo sanciunt, ne quis Chaldæus, aut magus quid ad hanc partem moliatur, (c) *& ut omnis perpetuo sileat, divinandi curiositas.* Ne quis autem a nostra avocetur sententia pœnæ magnitudine, *quia omnes, quicunque jussibus hujus legis obsequium denegaverint, gladio ultori subjiciuntur,* aliis jam argumentis, quæ ex eisdem oriuntur legibus, nostram opinionem confirmabimus. Lex septima aruspices, ariolos, augures, mathematicos, & eos, qui enarrandis somniis artem aliquam divinandi, aut aliquid horum simile exercent, etiamsi sint in Comitatu Cæsaris, (d) ad tormenta exponit. Et hic ut omittam, universalem (e) utriusque legis esse propo-

(a) L. 5. 7. C. h. t. L. 4. 6. C. Th. h. t.

(b) L. 5. C. h. t.

(c) L. citat.

(d) L. 7.

(e) L. 7. verb. *horum simile.* L. 5. verb. *sileat omnibus.*

(f) l. 9. ff. & C. de quæst.
(g) L. 3. C. de quæst.
(h) L. 7. C. h. t.
(i) L. 11. C. de qu.
(k) L. 16. C. de qu. L. 4. C. ad L. Jul. majest. PAUL. sent. recept. l. 5. t. 29. §. 2.
(l) L. 16. C. de qu. PAULL. in loco citat. jungat. l. 12. C. Th. de pag. sacrificiis & templis.
(m) de variis divinat. generibus vid. PEUCERUM. FABRIT. Bibliograph. antiqu. p. 415. seq.

propositionem, liber (f) certe homo, nisi (g) ex gravi delicto, non torqueatur. Multo difficilius cruciatus ad eos perveniunt, qui, ut Lex loquitur, (h) *ipsam prope pulsant majestatem*, siquidem illa immunitas, quæ eis a (i) plebejorum pœnis & quæstionibus concessa est, (k) majestatis tantum crimine comminuitur. Si igitur *exercentes aliquid horum simile non fugiant cruciatus*, nec a quæstionibus comites ipsorum imperatorum liberentur, consequitur, fata prædicere, crimen esse atrox, & violatæ (l) majestatis simile. Supplicium itaque non nisi summum, & modo veritatis investigandæ tam acerbo, conveniens esse potest. (m)

§. XLI.

Finita de eis tractatione, quos rubrum indicat, Legesque puniunt, descendimus ad causas, quibus inducti Imperatores, de illis tam graviter statuerunt. Hic nihil ambigam, tam gravi supplicio ideo locum esse datum, quia sacer Codex sæpius & vehementer prohibuit, ne Judæi ariolis & eis, qui ex diebus res humanas pendere superstitiose credunt, porro ne Judæi auguribus, magis, magicorum peritis carminum, vatibus, interpretibus signorum, animos elicientibus mortuorum, præberent (a) aures. Eas enim gentes, quæ ad hæc studia animum adjecerant, Judæis Numen sanctissimum ideo exscindendas tradidisse, divina monemur voce. Eum etiam de societate hominum (b) iri deletum Deus optimus maximus minatur, qui magum, consulendi ejus gratia, adierit. Bileamus, cum prognatis a Jacobo, Israele dicto, bene precatur, illud huic genti magna in laude ponit, quod nullus sit (c) magus in Jacob, nec ariolus in Israel. Quæ igitur major esse vis potest ad legislatorem in improbos conci-

(a) Deut. 18. v. 10. 11. Lev. 19. v. 26.
(b) Lev. 20. v. 6. jungat. Exod. 22. v. 18. Exempl. in Manasse 2. Reg. 21. v. 6.
(c) Num. 23. v. 23.

concitandum, quam divini verbi auctoritas, qua in Deo auctore innixa, homini Christiano nihil potest esse gravius, & nihil sanctius.

§. XLI.

Perspiciet etiam, quicunque humana mente præditus est, crimen nullum esse tam capitale, quam illud, quod a mago, cui fœdus cum Dœmone contractum est, committitur. Cum enim duobus Dominis dicto obedientes esse non possimus, quid atrocius est, quam, transitione hoc modo facta', a Deo immortali deficere, & renunciare fœderi, quod, cum sacro ablueremur fonte, summo cum Numine junximus. Quid denique levius, quam suam perdere salutem, & ejus se spoliare usu felicitatis, quæ, anima a corpore morte disjuncta, initium capiet, exitumque habebit nullum? Quid igitur tam alienum ab hominis Christiani moribus?

§. XLII.

Nec cum improbis tuta est societas. Jam veteres de Mathematicis male sentiebant. Genus erat hominum *potentibus infidum, sperantibus fallax, quod tamen*, ut queritur (a) TACITUS, in civitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Negabat quoque EUDOXUS, PLATONIS auditor, illaque memoria, ut TULLIUS arbitratur, in Astrologia facile princeps, (b) Chaldæis in prædictione & notatione vitæ cujusque ex die natali esse credendum. Nec ab EUDOXO FAVORINUS dissidet. Illud enim offuciarum (c) & præstigiarum genus commentos esse existimat homines ærufcatores, cibum quæstumque ex mendaciis captantes. Eorum prædictiones (d) apud TULLIUM *monstra*, (e) & a VALERIO MAXIMO *mendacia* appellantur. Vetus etiam Jureconsultus his utitur verbis, (f) *inter-*

(a) L. I. C. 22. Hist.

(b) L. 2. C. 42. de Divin.

(c) GELL. L. 14. C. I.

(d) L. 2. C. 42. de Divin.

(e) L. I. C. 4.

(f) Auct Collat. LL. Mosaic. & Rom. t. 15.

interdicta est Mathematicorum callida impostura, & cum obstinacitate persuasio. Potentibus infidi optime illi dicebantur, quoniam res novas molientibus, magna & incredibilia ad ipsorum nuntiarent voluntatem, & hac ratione excitarent seditiones, quamvis eidem, qui fallacibus movebantur promissis, sæpius perderentur. Quod Ottonis exemplo fit perspicuum. Nulla eum res ad arma, contra Vitellium capienda, compulit vehementius, quam Seleuci, aliorumque Mathematicorum auctoritas, *egregios* (g) *siderum motus, clarumque Ottoni annum nuntiantium.* Mox enim factæ seditionis pœnas Vitellius ab eo expetivit. Mathematici denique crudeliora sæpius dederunt consilia, quibus optimo cuique pernicies creabatur. (h) Tiberius enim Nero, cum stella crinita, quæ vulgo summis potestatibus exitium portendere putatur, per plures orta esset noctes, de ea re anxius, Babilum consuluit astrologum, a quo, responsum tulit: *Solere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere.* Tum ille *nobilissimo cuique exitium destinavit.* Illud Menippi audire juvat (i) ἀλλὰ κατὰ τὲς μάντεις τῦτο ποιεῖς, ἔθος γὰρ ὑμῖν μηδὲν ὑγιὲς λέγειν.

(g) SUET. in Otton. C. 4. TACIT. hist. L. 1. C. 22. adeat. PLUTARCH. in Mario, TACIT. L. 12. Annal. c. 68.

(h) SUET. in Ner. C. 36.

(i) LUCIANUS in Dialogo Menipp. & Tiresiæ.

§. XLIII.

Haud dissimilis est causa vatum hariolorumque. Sæpius enim ab eis respublica turbata est. Exturbandos igitur illos ex civitate Romani prudenter censuerunt, ne, ut ait PAULLUS, (a) *publici mores ad spem alicujus rei corrumperentur, vel certe ex eo turbarentur populares animi.* Certe negotii plurimum vaticinationes, quæ de templo Cœlestis emergebant, exhibuerunt (b) Pertinaci, cum adhuc pro Consule Africam obtineret. Scipio etiam, ille, quem Africanum vocant, cum in Hispaniis exercitum

(a) Sentent. recept. L. 5. t. 21.

(b) Jul. Cap. in Pertinace. C. 4.

tum duceret, omnes ariolos castris jussit exigi, quia vaticinationibus suis modo timore, modo spe militum implerent animos, & in causa essent, (c) ut multitudo regeretur impotentius.

(c) App. Alexand. de bell. Hispan. p. 517. edit. Tollii.

§. XLIV.

Magiam vero civitas bene morata inultam non relinquet. Eos enim quantum aversari par est, qui, Numinis deposito metu, abjectaque religione, convincuntur societatem iniisse cum Dœmonibus, divina damnatis sententia, generique humano, ut eos nobis sacer describit Codex, adeo inimicis? Nullum enim scelus est tam atrox, quod illi committere non audeant. Quid enim tibi ab eo non metuas, qui consuetudine cum ipso fonte turpitudinis humanæ, miseriarumque nostrarum juncta, eo flagitii progressus est, ut, cetera delicta, tanquam levia, possit aspernari.

§. XLV.

Auspiciis porro quid incertius, quid fallacius, præsertim cum in ipsa augurandi disciplina tanta fuerit veterum dissensio? Quæ enim auguria Dejotaro erant in usu, ea plurimum a Romanis auspiciis differebant, nonnulla etiam (a) erant contraria. Nec alia re, quam auspiciis ac religionibus, commotus est Pharnaces, ut, iniquum in locum progressus, manus cum Cæsare consereret, (b) & tanta cum clade cædeque exercitus in fugam ageretur. Nec fortasse alia de causa multa ejus disciplinæ (c) TULLII ætate a Romanis ipsis ignorabantur, quam quod eis persuasum esset, niti doctrinam augurum civitatis potius regendæ scientia, quam certis suis rationibus & principiis. De haruspicina eadem CATO existimiat, (d) mirari se, ait, quod haruspex, cum haruspicem viderit, non rideat. Parum etiam

(a) CIC. de Divin. L. 2. C. 36.

(b) A. HIRT. Comment. de bell. Alexandr. C. 74.

(c) Cic. de Divin. L. 1. C. 15.

(d) CIC. L. 2. C. 24. de Divin. L. 1. C. 26. de nat. Deor.

(e) SUET. in Aug. C. 94.

etiam abfuit, quin (e) Veliternis haruſpicina interitum afferret. Cum igitur omnes hos divinandi incantandique conatus, de quibus nunc actum fuit, tanto habeat odio Deus immortalis, & tam gravia rebus publicis incommoda ex eis conflentur, vanæ ſpes, rerum novarum ſtudium, ſeditiones, bella inteſtina, aliaque ejus generis mala exinde naſcantur, magna utique imperatoribus fuit cauſa, ut, quoad tuto poſſent, huic tanto civitatis morbo mederentur, & ſuæ providerent ſecuritati, quamvis ad optatum conſequendum pœnis gravioribus eſſet opus. Temporum enim iſtorum ratio graviora ſupplicia poſtulabat. Cum illis enim, qui imperium appetebant, creberrime imperatoribus erat bellandum.

§. XLVI.

Nec odii expers in illud hominum genus fuit antiquitas. Sæpius enim negotium magiſtratibus a Senatu Romano datum eſt, ut vates foro, (a) circo & urbe arcerent. Chaldæos autem, libera adhuc civitate, Hiſpalus prætor (b) urbe & Italia intra decem dies abire juſſit. Deinde ab Agrippa, qui ædilitatis munus obibat, mathematicorum magorumque multitudo (c) urbe exacta eſt. (d) Fuſtibus eos cæſos, & civitate pulſos, Paulus memorat, perſeverantes autem eſſe in vincula publica ductos, aut in inſulam deportatos, vel certe relegatos. Neque multos in Auguſtorum numero reperias, qui (e) huic arti non acerrime obſtiterint. Severe admodum in mathematicos Tiberius animadvertit, omnesque, qui cives non erant, (f) morte affecit, eis autem, qui Romani erant, & divinandi ſtudio nuntium remittebant, veniam dedit. Illi vero Romanorum, qui ad eas ineptias revertebantur, in exilium miſſi ſunt. (g) Hoc eſt Senatus Conſultum, quod ſcriptor

(a) LIV. L. 39. C. 16.
(b) VAL. MAX. L. 1. C. 4.
(c) Dio.
(d) Lib. 5. Tit. 21. recept. ſentent. §. 1.
(e) Auct. Collat. LL. Moſaic. & Rom. t. 15. §. 2.
(f) DIO in Tib. L. 57. TACIT. Annal. L. 2. C. 32. SUET. in Tib. C. 36.
(g) Collat. Moſ. & Rom. t. 15. §. 2.

ptor vetus obſcure memorat, & Conſulibus inſequentis anni male adſcribit. Idemque Tiberius, cum haruſpicinam, ſuſceptam a majoribus religionem, abolere non poſſet, inde tamen multa proficiſci videret, quæ imperatoribus eſſent perniciosa, (h) ſecreto ac ſine teſtibus aruſpices conſuli vetuit. Claudio deinde Principe de mathematicis ex Italia exterminandis, (i) atrox, ſed irritum Senatus Conſultum factum eſt. VITELLIUS vero veraculis & mathematicis adeo erat infenſus, ut inauditum (k) quemque capite puniret. (l) A Divo Pio etiam de hominibus illis reſcriptum eſt. Haudquaquam tamen inter ſe congruunt conſtitutiones Auguſtorum, qui poſt illud tempus rempublicam tenuerunt. Severus enim, ut artem (m) publice profiterentur, Mathematicis, permiſit, Maximianus vero & (n) Diocletianus mathematicam judicarunt *damnabilem* eſſe & interdictam omnino. In eo tantum nihil diſcrepant Imperatorum edicta, quæ de illis emiſſa ſunt, qui divinandi peritiam profitentur, quod nefas ſit ea inveſtigare, quæ de Auguſto, aut de ſumma republica futura ſint. (o)

(h) SUET. in Tib. c. 63.

(i) TACIT. Annal. l. 12. c. 52.

(k) SUET. in Vitell. c. 14. vid. Caſ. in not.

(l) Collat. LL. Moſ. & Rom. T. 15. §. 2. vid. ibi plura.

(m) LAMPRID. in Severo c. 27.

(n) L. 2. C. h. t.

(o) PAUL. ſentent. l. 5. t. 21. §. 3. adde l. 9. C. Th. h. t.

§. XLVII.

Magno enim afficiebantur ſupplicio, qui de imperatore aut de ſumma rerum mathematicum percunctati erant. Capitis damnati ſimul cum eo ſunt, (a) qui interrogatus reſponderat. Negabat itaque (b) Servilia de Principis ſalute Magos ſe conſuluiſſe. (c) Neque Libo alia re interiit. (d) Servis etiam non licuit inquirere de ſalute Dominorum, pœna crucis illi propoſita, qui conſuluerit, ſervus vero, qui reſponſum dedit, aut ad metalla detruſus, aut in inſulam deportatus eſt. Ceteri, qui de ſua quæſierant ſuorumque ſalute, (e) mitius plectebantur.

(a) Auct. Collat. LL. Moſ. & Rom. t. 15. §. 2. PAUL. ſent. l. 5. t. 21. §. 3. AMMIAN. MARCELL. l. 19. c. 12.

(b) TACIT. Annal. l. 16. c. 31.

(c) id. Annal. l. 2. c. 30. 31.

(d) PAUL. ſent. recept. l. 5. t. 21. §. 4.

(e) Auct. coll. LL. Moſ. & Rom. t. 15. §. 2. ita ibi cum Jacobo Godofredo legit Schulting.

§. XLVIII.

Poſtea autem, quam ſumma orbis Romani poteſtas ad Chriſtianos delata fuit, omnes hæ ſordes & flagitia ſenſim pedetentimque exciſa ſunt. Eoque facilius a Chriſtianis negotium confectum eſt, quo altius verba iſta, quibus a Deo immortali homines, ineptiis iſtis vacantes, devoventur, animo inſederant. Qui Princeps Chriſtianorum ſacra profeſſus eſt, CONSTANTINUS, ille, qui ex virtute Magni cognomen invenit, (a) *magorum maleficia punienda, ſeveriſſimisque vindicanda legibus*, *decrevit*. Nec mitius cum magis egit Conſtantius, Conſtantino, quem modo nominavimus, genitus, quin etiam (b) graviori ſupplicio nefarium illud hominum genus compreſſit. Valentinianus etiam & Valens (c) *magicos apparatus celebrantes, competenti animadverſione mactare*, *perenni auctoritate cenſuerant*. Haruſpicinam autem Conſtantinus, inter primordia abolendarum ſuperſtitionum funditus delere cunctatus, metu plebis, cujus maxima pars antiquos retinebat ritus, (d) *ſecreto tantum haruſpices* conſulere vetuit. Et illud potius tum agitaſſe credimus Conſtantinum Imperatorem, cum haruſpices explanando prodigio, quod, (e) *palatio fulgure tacto*, *nuntiabatur*, *juberet adhiberi*, contra quam aliis videtur, qui arbitrantur, ab his præſtigiis haud omnino Conſtantinum fuiſſe alienum. Adducor tamen, ut arbitrer, ab omni penitus haruſpicinæ uſu Conſtantinum Romanos arcuiſſe, noviſſimis præſertim imperii temporibus. Etenim (f) EUSEBIUS, (g) CONSTANTIUS, magni iſtius CONSTANTINI filius (h) aliique verbis declarant expreſſis, noluiſſe Conſtantinum Romanos ſacris operari Deorum, idque interdicto publice fuiſſe cautum. Minime equidem ignoramus, (i) multa in eodem legi EUSEBIO

(a) L. 4. C. h. t. l. 3. C. Th.

(b) L. 6. C. h. t. l. 5. C. Th. h. t.

(c) L. 7. C. Th. h. t.

(d) L. 1. 2. C. Th. h. t. l. 1. C. Th. de pag. & ſacrif. v. *ſacrificiis domeſticis.*

(e) L 1. C. Th. de pag. ſacrif. & templ.

(f) L. 4. c. 23. θυσιας τε τρόπος πᾶς, c. 25. πάσαις μη θύειν εἰδόλαις.

(r) L. 2. C. Th. de pag. ſacrif. & templ.

(h) SOZOMENUS l. 1. c. 8.

(i) L. 2. in vit. C. m. C. 56. verb. ὁμίαν τοῖς πιςέυȣσιν &c. it. l. 60. Conſtant. ad cæt. ſanct. C. 11. verb. ἀτιμώρητον Euſeb. de Laud. C. m. verb. τίς ἀγνοεῖ &c.

EUSEBIO, alibique, quæ noſtræ ſententiæ refragari videantur, vir prudens tamen affirmare non auſit, publica, quæ in jure adhuc exſtant, monumenta, & quæ tum temporis præcipue, cum condita erant, mendacii facile coargui poterant, nihil ad hanc rem comprobandam afferre ponderis, Euſebiumque, graviſſimum rerum ſua memoria geſtarum teſtem, ſibi ipſum repugnare. Verum ita potius ſententia ferenda eſt. Cum temporis ratio haud ita accurate ab EUSEBIO, aliisque, qui Conſtantini res geſtas literis expreſſerunt, ſit inita, credimus, cum illud, quod aliquando Romanis licuerit inceſtas ſuas celebrare ceremonias, tum, quod Conſtantinus, ſublato Maximino Licinioque, & noviſſimis præcipue temporibus, omnem nefarium Deorum cultum e republica exturbare cœperit. Pœna autem eis, qui ſacra publice faciebant, propoſita, aruſpicina quoque, quæ in extis occupabatur, impunita eſſe deſierat. Quæ vero reſtat, haruſpinæ pars, quæ in prodigiis verſabatur explicandis, de ea etiam legibus ſanxiſſe Conſtantinum, teſtatur (k) EUSEBIUS. A (l) CONSTANTIO certe hac arte Romanis interdictum eſt. Verum redeunte ad funeſta paganorum ſacra Juliano, aruſpicina, auguria, ceteraque ejus generis inventa in lucem revocata ſunt, & vires receperunt. Id quod, ut ego quidem exiſtimo, Valentiniano Valentique (m) maxime obſtitit, quo minus ab omni plane aruſpicina Romanos excluderent. Illi enim tantummodo caverunt, ne haruſpicina nocenter exerceretur. A Gratiano demum & Valentiniano rei finis impoſitus eſt. *Cruciatus* (n) *enim ei minantur, quisquis mortalium inſpectione Jecoris, extorumque præſagio, vanæ ſpem promiſſionis accipere conaretur.*

(k) in vita C. m. l. 2. c. 45. verb. μήτε μαντείαις καὶ ταῖς ἄλλαις περιεργίαις.

(l) L. 5. C. h. t. l. 4. C. Th. h. t.

(m) L. 9. C. Th. h. t.

(n) L. 2. C. de pagan. ſacrif. l. 9. C. Th. de pagan. ſacrif. & templ. vid. præterea L. 12. C. Th. ibid.

§. XLIX.

§. XLIX.

De auguriis autem, ut credamus, Conſtantinum ſevere conſtituiſſe, (a) EUSEBII fide adducimur. Conſtantius certe non in augures ſolum, ſed mathematicos quoque, (b) denique in omnes, qui fata prædicere conantur, graviter animadvertit. Juliano tamen ad Idola deflectente, non potuit fieri, quin hæ etiam ſordes, modo deterſæ, in lucem iterum proferrentur. Id quod, ut ego quidem ſentio, Valentiniano, Valenti & Gratiano, Auguſtis, neceſſitatem attulit negandi, haruſpicinam, (c) *ullamque ſeſe a majoribus traditam religionem genus arbitrari* eſſe criminis. Mathematicos tamen Valentinianus & Valens (d) *recedere ab errore cohibito* juſſerunt, pœna capitis propoſita illis, qui eam artem docent aut diſcunt. Qua de cauſa (e) HONORII quoque & Arcadii lex quædam exſtat, quam ſuo loco perſequemur. Neque ab eo abhorremus, ut arbitremur, inſequenti tempore, cum Romani obedirent Gratiano, Valentiniano, Theodoſio, deinde cum illi Honorio & Arcadio, Auguſtis obtemperarent, omnia hæc facinora iterum graviſſime fuiſſe vindicata. Si enim unquam, ea (f) profecto ætate, paganorum religio profligata eſt. Haruſpicina (g) certe, ac reliqua ſacrificia nefaria, ab illis non impunita ſunt relicta. Et hæc rerum fuit facies, minime conſtans & perpetua illa quidem, (h) ſed pro ſeditionibus belliſque inteſtinis varia & turbata. Tandem negotio ſummam manum impoſuit Juſtinianus, legibus, quæ unquam de his criminibus prodierunt, in unum exemplar, quod Codicem nuncupamus, (i) congeſtis, eiſque ad illud, quod placuerat, redactis, (k) partim omittendo, quod diutius in uſu eſſe nollet,

(a) in vita C. m. l. 2. c. 45. verb. περιεργίαις.

(b) L. 4. C. Th. h. t. l. 5. C. J. h. t.

(c) L. 9. C. Th. h. t. AMMIAN. MARCELL. l. 30. c. 9. v. *reperit*.

(d) L. 8. C. Th. h. t.

(e) L. 10. C. de Epiſc. aud. l. 12. C. Th. h. t.

(f) vid. tit. Cod. Juſt. & Theod. de pag. ſacrif. & templ.

(g) L. 7. C. Th. l. 9. l. 12. §. 2. C. Th. de ſacrif. & templ.

(h) L. 5. C. Th. de pag. ſacrif. & templ. SOZOMEN. Hiſt. Eccleſ. l. 7. c. 22.

(i) vid. JUSTIN. ad Senat. Conſt. de nov. Cod. faciendo.

(k) vid. Exempl. l. 7. 9. 10. C. Th. h. t. confer.

let, partim contrahendo (l) quæ antea divisa fuerant. Quo jure adhuc utimur.

(l) L. 1. 2. C. Th. cum l. 3. C. Just. it. l. 8. C. Th. cum l. 8. C. Just.

§. L.

Hæ sunt leges illæ, ad quarum investigationem, ordine invitati, nunc descendimus. Hactenus enim nomina, quæ ex sceleribus *mathemathici, malefici, ceterique* sortiti sunt *similes*, facinoraque eorum a nobis demonstrata sunt. Jam res postulat, ut etiam de vindicta, quam leges ab illis expetunt, videamus. Principio Codex Mathematicos nominat, quibus Chaldæos, astrologos, denique omnes contineri, qui ex numeris, somniis, cœlique situ res imminentes præcipere contendunt, ex eis, (a) quæ exposuimus, elucet. Omnibus autem his (b) vita gladio finienda est. Ut enim Constantii utar verbis, *nemo Mathematicum consulat. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Gladio ultore ferietur prostratus, quicunque jussibus nostris obsequium denegaverit.* Consequitur ex eis verbis, discrimen, quod, PAULLO teste, aliisque, intercedebat, si (c) quem de summa republica, aut de re leviori mathematicus edocuisset, nullum amplius a legibus statui. Nec illud temere ab Imperatoribus factum est, qui hoc modo credulis turbulentisque hominibus omne eripuerunt integumentum, quo animum velarent seditiosum.

(a) vid. §. 4. 5. 6. seq.

(b) L. 5. C. h. t. l. 4. C. Th. h. t.

(c) vid. §. 47.

§. LI.

Nec levius de illo sumetur supplicium, qui a mathematico requisiverit, quæ tandem de fine negotii ex arte sua ille conjiciat. (a) Gladio enim, ut mathematicus, periturus est. Nec minuet legum severitatem, si quis forte in re parva mathematici opera usus sit. Leges enim absolute prohibent, ne tale commercium habeamus cum mathematicis. Ac ne illud quidem dubitamus, (b) cum manda-

(a) L. 5. C. h. t. verb. *nemo mathematicum consulat.* deinde *jussibus nostris.*

(b) §. 7. instit. 1. 6. §. 3. l. 22. §. 6. mandat.

mandati, quod contra bonos est mores, nulla sit obligatio, sed unicuique criminis sui sit ratio reddenda, eum etiam, (c) qui ex mandato mathematicum consulit, gladii pœnam sustinere.

(c) arg. l. 152. §. 1. de reg. juris v. *dejicit*. l. 7. §. f. ff. d. jurisdict.

§. LII.

Verum hanc legem, quam de mathematicis condidit Constantius, magna ex parte ab (a) HONORIO et THEODOSIO esse abrogatam, multis de causis opinamur. Domi vbivis nascitur, humanarum sanctionum eam esse naturam, ut, si quando Principi aliud constituere placuerit, antiquior constitutio rescindatur (b) recentiori lege, utcunque hæc repugnaverit. Id quod hic usu evenit. Accedit etiam, quod, si de suppliciis agatur, ea sequi debeamus, (c) quibus rei atrocitas emollitur. Videmus autem, temperari ab HONORIO severitatem Constantii, & errantibus consuli. Nec de sententia nos removet, quod utrumque & CONSTANTII & HONORII edictum eodem comprehendatur Codice. Hoc enim ipsum indicio est, auctoritatem juris a Justiniano legi posteriori esse attributam. Sine ratione autem hoc HONORII edictum JUSTINIANUS non retinuit, qui antea clare indicavit, quod novissimum jus priori sit potius. Idque eo majori de causa fecit, quia HONORIUS non abrogat, quæ a Constantio erant decreta, sed his tantum aliquid derogat. Illud etiam ab omnibus intelligitur, peculiare quid, quod ad reliquas causas ejusdem argumenti non sit applicandum, ab HONORIO definitum non esse.

(a) L. 10. C. de Episc. aud. l. 12. C. Th. h. t.

(b) L. 4. ff. de Constit. Prin.

(c) L. 9. C. de LL. & Constit. Pr. l. 32. 42. ff. de pœn.

§. LIII.

De mathematicis (a) igitur jus ita reddendum est. Mathematicus, nisi codicibus *erroris proprii*, inspiciente episco-

(a) L. cit. 10. de Episc. aud.

episcopo, combustis, *catholicam* religionem amplectatur, nec postea ad pristinam revertatur vitæ consuetudinem, non solum urbe Roma pellendus, sed omnibus etiam civitatibus arcendus est. Sin vero legi non obtemperaverit, aut, civitatibus extrusus, intrarit eas, aut *secreta erroris & professionis insinuaverit*, in insulam est deportandus. De illo autem, qui de futuro Mathematicorum prædictiones elicuit, nihil immutatum est.

§. LIV.

Reprehensione fortasse digni videremur, si paucis non illustraremus singulare illud exsilii genus, quod omnibus relegatos prohibet civitatibus, nec tamen eos in locum certum, aut in insulam compellit, & quod pro eo, ac nobis cognitum est, leges hic tantum in improbos statuunt. Constat exsulem (a) tribus fieri modis. Etenim damnati aut ab urbe (b) quadam & regione removentur, aut omnibus locis, nisi qui eis (c) ad domicilium concessi sunt, quod animadversionis genus lata fuga nominari solet, prohibentur commorari, aut insulæ vinculo constringuntur. Ad priorem relegationis speciem referre nullo modo possumus, quando quis omnium urbium privatur usu. De deportatione autem, quæ fit in insulam, multo minus hanc legem quispiam accipiat. Etenim, ut meminimus, ille demum Mathematicorum in insulam est exponendus, qui (d) aut ex legis sententia rite resipiscere nolit, aut postea ad maleficia reversus fuerit, aut professionis suæ & erroris secreta insinuaverit. Efficitur exinde, ut latæ fugæ supplicio HONORIUS Mathematicum afficiat. *Hodie enim* (e) *in aquæ & ignis interdictionem deportatio successit*, adeo ut quartum non detur genus exsilii.

(a) L. 5. de interdict. & relegat.
(b) exempl. in L. 7. §. 15. 16. 19.
(c) exempl. in l. 7. §. 8. 9. 19.
(d) L. 10. de Episcop. aud. verb. *nunquam redituri*.
(e) L. 3. ff. ad L. Jul. Peculat.

§. LV.

Omnes nobiscum consentire existimamus, lata errare fuga, qui excellentioris imperii Romani partis, omnium commercio oppidorum, quæ pagis sane præstant, spoliatur. Qua ex re (a) egregia MARCIANO lux accedit. Illorum deinde, qui late a legibus fugantur, discimus (b) duplicem esse conditionem. Sunt enim, quibus vagari in agris licet, dantur etiam, qui finibus certis, ubi versentur, circumscripti sunt. Libertatem autem in agris consistendi, ubicunque velit, Mathematico esse relictam, vel ex eo consequitur, quod ille in insulam tum (c) demum transmittatur, quando in civitatibus fuit comprehensus, minime vero, cum finibus, a judice ad habitandum præscriptis, excesserit. Hanc tamen exsuli libertatem haud ita frequenter fuisse concessam, ex illis auguramur MARCIANI verbis, (d) *præter certum locum*, quibus consuetudo illius temporis indicatur.

(a) L. 5. ff. de interdict. & releg.
(b) arg. l. 10. de Episc. aud.
(c) jungat. l. 28. §. 13. de pœn. l. 4. ibid.
(d) L. 5. ff. de interd. & rel.

§. LVI.

Lege eadem præcipiente, tempus etiam in insula teret mathematicus, *qui secreta erroris sui & professionis insinuaverit.* Nota res est, si cui quid in sinum tradiderim, verbo insinuare significanter illud posse exprimi, (a) & insinuari voce significari, quod sinu aliquid acceptum sit. Inde orta loquendi formula, (b) *insinuare se familiariter in alicujus sermonem*, (c) *insinuare se alicui comitate & obsequendi gratia.* Sed missa hæc faciamus, quæ pro multitudine sua ubivis occurrunt. Deinde, si hallucinari licet, quia res, quæ alterius in sinum defertur, ei etiam exponitur, manifestaque fit, vocis insinuare usus eo traductus est, ut *rem aliquam denotet significare & efficere perspi-*

(a) NON. MARCELL. de propriet. sermonis.
(b) CIC. c. 5. de Leg. agrar. contra Rullum.
(c) JUSTIN. l. 5. c. 2.

perspicuam. Eademque mente (d) leges hoc vocabulo usæ sunt, *aliud est suam fideicommittentis voluntatem haeredibus insinuare*, quibus (e) MACROBIUS adjungendus, ubi ille, insinuabo, ait primum de Saturnalibus, quod vir summus, CLAUDIUS SALMASIUS (f) per δειδάσκειν, ἐμφανίζειν reddit atque explanat, Gallorumque *enseigner* ex eo originem ducere, sibi persuadet. In sensus cadit, oportere nos hanc legem ita interpretari, & hanc sermonis retinere consuetudinem, Jureconsultis (g) antea usitatam. Optime enim hoc congruit cum verbo *secreta*, quæ insinuari, seu, ut vertamus, patefieri, aliisque enunciari, Imperatores non sinebant. Ratione etiam, quæ legi huic causam dedit, adjuvamur. Mathematicis fas non erat civitates adire, ne rerum novarum cupidis, qui eis uti vellent, essent ad manum. Quid igitur, si vocabulo *insinuare* non omnia Mathematicorum responsa cohibebantur, Principum intererat, utrum factiosi homines in urbibus, an in agris eorum opera fruerentur. In insulam itaque conjicietur Mathematicus, qui secreta erroris & professionis suæ ediderit, aliisque aperuerit. *Secreta* autem *erroris* eorum sive hac ratione dicuntur, quod ars, quæ hominibus rerum eventus denuntiat, ab ipsis majori in pretio, & ideo occulta haberetur, sive quod illa, quæ nobis accidunt, Deus immortalis obscuritate involverit, hominesque celet. Et hanc ob causam optimo jure Mathematicorum erroris fit mentio. Professio autem, cum ipsam ostendit declarationem, (h) quam quisque rem, aut quod vitæ genus sequi statuerit, & (i) de turpioribus etiam usurpatur facinoribus, tum illud denotat, quod aliquando Mathematicis concessum fuit, ut (k) *professi sint, ut docerent.* Ideoque teste auctore veteri, (l) professio tantummodo

(d) L. 11. de Legat. 3. §. 2.

(e) L. 1. c. 4. Saturnal. l. 1. C. de fid. Cathol. l. 2. C. Th. eod. tit.

(f) ad Solinum p. 19. it. ad Julii Capitolini imperat. Verum. C. 1. LABBÆI Glossarium latino græcum p. 79.

(g) Leges supra citatæ.

(h) TACIT. l. 1. hist. c. 1. & alii.

(i) id. l. 2. Annal. c. 85. &c.

(k) ÆLIUS LAMP. in Severo c. 27. Collat. LL. Mos. & Rom. t. 15. de mathem. & Manich.

(l) Auct. Coll. LL. Mosaic. de Mathem. & Manich.

 non

non notitia studii illius prohibita fuit. Si quis autem ex eis, quæ modo protulimus, conjiciat, non solum libertatem respondendi de fato, sed etiam fatalis doctrinæ propagandæ, Mathematicis fuisse (m) ademptam, eidem nos minime repugnamus.

(m) jungat. L. 8. C. h. t. l. 8. C. Th. h. t.

§. LVII.

Habuimus hæc, quæ diceremus, de Mathematicis: Nunc transimus ad maleficos. Pluribus sumus persequuti, Maleficorum nomen magos esse nactos, eosque pro magis haberi, qui vel cum Dæmonibus, a summo Numine ad carceres detrusis, societatem paciscantur, vel cantionibus, carminibus, aliisque superstitiose & improbe utantur ineptiis, quibus nihil unquam virium ad impetrandum optatum natura insevit. Magos autem, ut lex est horrendi carminis, (a) *elementa turbare, vitam insontium labefactare non dubitantes, & ventilare, manibus accitis, ausos, ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos, quia naturæ peregrini sunt, pestis feralis absumat.*

(a) L. 6. C. h. t. l. 5. C. Th. h. t.

§. LVIII

Novimus de peste *ferali* varias esse eruditorum opiniones. (a) Accursius, qui verbum ferale a feris emanare arbitratur, altius rem petit, magosque eadem peste, qua feræ interire solent, ferro seu gladio delendos autumat. Verum largiamur Accursio, viros doctos facile posse in eam incidere conjecturam. Quid opus erat Constantio tam lugubri *pestis feralis* voce, cur tam dira idem utitur atrocium factorum commemoratione, si non graviorem Magos, quam Chaldæi pendunt, luere pœnam voluisset. Quare tandem tam multis verbis gladii supplicium obscurasset?

(a) ad hanc legem.

rasset? Inepte etiam Constantius verba elegisset tam truculenta, nisi gravius quid de magis decerneret. Antea (b) enim magos vivos combustos, (c) bestiisve objectos fuisse ex Paulo cognoscimus. Græci profecto, qui commentationibus suis libros illuminarunt, quibus recentiores Imperatorum Græcorum sanctiones continentur, ista verba in hanc partem non interpretati (d) sunt. Satis, opinamur, apparet, Accursio nos nullo modo posse assentiri.

(b) PAUL. sentent. l. 5. t. 23. §. 17.
(c) id. l. 5. 23. §. 15.
(d) Basilicon. l. 60. t. 39. p. 701. ex edit. Fabrotti. PHOTIUS in Nomocan. t. 9. c. 25.

§. LIX.

Discedamus igitur a sententia Accursii, satis abundeque labefactata. Alia est sententia viri doctissimi, (a) DIONYSII GOTHOFREDI, qui *peste ferali* flammæ supplicium magis irrogari existimat. Rationem, qua nititur, eam reddit, quod placuerit Imperatoribus, eodem incendio sceleratos istos conflagrare, quo ipsi hostias, quas diis manibus immolabant, & quæ ceremoniæ feralia appellabantur, consumebant. Inficiari equidem non possumus, (b) feralia Romanis fuisse festa, quæ in honorem mortuorum celebrabantur. Hinc (c) feralis dicitur urna, quæ reliquias custodit mortuorum, ipsæ reliquiæ dicuntur (d) ferales, & quæ ad (e) sepulturam pertinent, feralia nuncupantur. Neque dissimulamus, (f) olim etiam magos igni esse necatos. Optime etiam huic supplicio convenit tam (g) acerba *pestis feralis* vox, siquidem, ut ex Paulo colligimus, ignis supplicium habebatur gravius, quam cum bestiis reus objiceretur, aut in crucem tolleretur. Verum hanc etiam DIONYSII conjecturam multæ difficultates circumsistunt. Etenim in eo, quod ab igni, quo in feralibus hostiæ exurebantur, ad magorum exustionem argumentatur, magna circuitione vir eruditus usus

est.

(a) ad dictam Legem.
(b) VARRO de Ling. Lat. l. 5.
(c) TACIT. annal. l. 3. c. 1.
(d) id. l. 2. c. 31.
(e) id. l. 1. c. 62. jungat. QUINTILIAN. Decl. 12. p. 110.
(f) PAUL. l. 5. t. 23. §. 11 - 17.
(g) Loco cit. PAUL.

est. Ex *feralis* autem vocabulo, cum illud etiam ad alia, quæ (h) atrocia sunt, transierit, sententiæ DIONYSII nihil ponderis accedit. PAULI etiam testimonium hac lege multo est antiquius. Et ne monumenta quidem rerum Romanarum, quæ post hanc legem gestæ sunt, DIONYSIO GOTHOFREDO satis suffragantur. Quin interpretes Græci, quos modo laudavimus, (i) PHOTIUSque renuunt. Quæ cum ita se habeant, docto isti viro accedere, non immerito dubitamus.

(h) vid. l. 1. C. Th. de parricid. verb. ferales angustiæ. AMMIAN. MARCELL. l. 19. c. 12. l. 22. c. 5. MINUTIUS FELIX Octav. c. 7.

(i) Basilicon l. 60. t. 39. p. 701. PHOTIUS in NOM. t. 9. c. 25. text. & Schol.

§. LX.

Aliter item de peste ferali sentire videmus (a) insignem omni literarum genere Virum, JACOBUM GOTHOFREDUM, qui fretus auctoritate Græcorum, magos bestiis objectos opinatur. Id quod a moribus veterum haud abhorret. (b) Paulus enim testimonium perhibet, eos, *qui sacra impia, nocturna, ut quem obcantarent, defigerent, obligarent, fecerint, faciendave curarint, aut cruci affixos, aut ad bestias datos esse*, quibus (c) etiam *magicæ artis* conscii dilaniandi offerebantur. Fatemur equidem, si expendamus, quod vocabulum *ferale*, quantum nobis quidem cognitum est, minime a feris, sed ab inferiis descendat, & deinde ad omne, quod triste & acerbum est, transeat, multum adhuc scrupuli nobis residere. Quæ nostra dubitatio augetur, si temporis intervallum, quod inter hanc Constantii legem & libros, quos Basilicon vocant, eorumque interpretes interjectum est, animo contemplemur. Fac, oportere nos tempus ab eo metiri momento, quo Justinianus Imperator Codicem confecit suum, magnus certe hic etiam, quo Græci ab Justiniani ætate absunt, numerus annorum efficitur. (d) Eo tamen ani-

(a) ad l. 5. in Cod. Theodos. Basilicon l. 60. t. 39. p. 701. PHOTIUS in NOMOCAN. t. 9. c. 25. cum textus tum Scholia.

(b) Sentent. l. 5. t. 23. §. 15.

(c) id. loc. cit. §. 17.

(d) jungat. JACOB. GOTHOFR. ad l. 9. C. Th. de pag. sacrif. & templ.

animus inclinat, ut illis Græcorum monumentis assensum præbeamus, hac inprimis ratione commoti, quod meliora, quæ sequamur, nobis desint, & quod Græcis istis fortasse, cum in ea versarentur republica, cui hanc legem Constantius scripserat, & quam legem ne posteriores quidem Græcorum Imperatores rejecerant, contigerit de illo supplicio certius quid, quod literis mandarent, explorare.

§. LXI.

Reliqua, quæ Lex (a) eadem comprehendit, lucem vix ullam desiderant. Per eos enim, qui elementa turbare audeant, sceleris coarguuntur, qui (b) in *maturas vindemias, imbres, ventos aut grandinis lapidationes* immittunt, quæ posse carminibus excitari, (c) Romani olim crediderunt. *Vitam hominum labefactat*, qui mortalium valetudinem efficere deteriorem, fragileque corpus humanum pessundare elaborat. Subjicit his Lex, & (d) *manibus accitis, audent ventilare, ut quisque suos malis artibus conficiat inimicos.* Neminem fugit, magos professos esse (e) evocandorum manium scientiam. Ventilandi autem vox, ventum (f) nos movere, indicio est. Deinde, quia illa, quæ ventus rapuit, modo in hanc, modo in illam partem magna jactantur celeritate, ventilatores etiam dicti, qui insigni celeritate usi re modo huc modo illuc devoluta admirationem spectantium (g) sibi conciliant. Tandem sicut ventus ea sæpius vertit, quæ vi sua agitat, ventilare caussam dicimus, quam sæpius ponderamus & diligenter, quod sermonis (h) genus legibus inusitatum non est. Et profecto nihil hic aliud, quam tractatio ejus, *quomodo*

(a) L. 6. C. h. t. L. 5. C. Th. h. t.

(b) a contrario L. 4. h. t. L. 3. C. Th. h. t.

(c) cit. Leges. Jungat. PLIN. L. 28. C. 2. seq. hist. nat.

(d) hæc totidem fere verbis Canon nec mirum C. 26. qu. 5.

(e) §. 20. Jungat. AMMIAN. MARCELL. L. 29. C. 2. PHOTIUS in Nomoc. t. 9. C. 25.

(f) SVETON. in August. C. 82.

(g) QVINTIL. Instit. Orat. L. 10. C. 7.

(h) L. 6. C. pro Socio.

do quisque malis artibus suos conficiat inimicos, a Constantio refrenatur. Eleganter etiam, si (i) JACOBO GOTHOFREDO aures præbeamus, magi ventilare dicuntur, quia fraudes suas cum inepta corporis jactatione, quæ ventilatorum est propria, plerumque disseminabant. (k) Artis autem nomen leges magorum disciplinæ sæpius tribuerant.

(l) ad L. h. C. Th.

(k) L. 4. L. 6. C. h. t. L. 3. 5. C. Th. h. t.

§. LXII.

Lex tamen non omnes, qui nomen magorum ferunt, eodem necat supplicio, sed occumbunt *peste ferali* illi tantum, (a) qui *contra salutem hominum moliri, & pudicos animos ad libidinem deflexisse*, aliaque commisisse, (b) quæ his similia sunt, detegentur. Mago enim, qui futuri cognitionem aliis impertiit, (c) gladius mortem afferet. Acerbioris tamen supplicii cruciatus ille sibi arcessere potest, si fata (d) sub exsecrabili consultatione indagaverit, aut eis se contaminaverit flagitiis, ut cum omnibus magis non immerito humani generis (e) inimicus judicari mereatur. Crimini porro non vertuntur *humanis corporibus quæsita* (f) *remedia, aut in agris innocenter adhibita suffragia*, ne propinquis vindemiis maturisque frumentis venti grandinesque calamitatem inferant. Mirari nos fatemur, specie utilitatis ita captos fuisse Augustos, Christianis jam sacris imbutos, ut eosdem conatus, pro eo, quod inde nasci credebant, vel incommodo, vel emolumento, aut acerrime prohiberent, aut inconsulte permitterent. Denique cum ex eo, quod ab AMMIANO MARCELLINO proditum est, ratiocinari possimus, non semper eandem suffragiorum, reliquarumque nugarum fuisse (g) libertatem,

(a) L. 4. C. h. t. L. 3. C. Th. h. t.

(b) L. 6. C. h. t. L. 5. C. Th. h. t.

(c) L. 5. C. h. t. L. 4. C. Th. h. t. verb. *ac magi.* deinde *quicunque jussis nostris.*

(d) L. 2. C. de pag. templ. L. 9. C. Th. h. t.

(e) L. 7. C. h. t. L. 6. C. Th. h. t.

(f) vid. AMMIAN. MARCELL. L. 29. c. 2. & passim. Jungant. PLINIUS, QUINTUS SERINUS, SAMMONICUS, Scriptores rei rusticæ &c.

(g) Locis citatis & alibi. Jungat. L. 1. ff. de extraord. cognit.

vix

vix cogitando assequimur, cur nec Theodosio, quem juniorem vocant, nec Justiniano res digna fuerit visa, quam, aut priorum imperatorum legibus retentis, reprimerent, aut ipsi suis sanctionibus exstirparent. A Leone profecto hoc vitium sublatum est, (h) summo supplicio in illum constituto, qui carmen ad valetudinem tuendam incantaret, & qui alia, quæ ejusdem essent notæ, perpetraret. Huic vero legi, cum Græcis ea tantum promulgata, nec a nobis in nostræ reipublicæ usum cum Justiniani operibus versa sit atque accepta, locus apud nos nullus relictus est. (i) Illud addere alienum non est, in medicorum numero habendos non esse, qui *imprecando*, *incantando*, *exorcizando*, quod verbum impostorum erat proprium, morbis mederi conabantur.

(h) Nov. Constit. 65.

(i) L. 1. ff. de extraord. cognit.

§. LXIII.

Edicitur etiam, (a) aut unusquisque, qui maleficiorum labe pollutum aliquem *audierit*, *deprehenderit*, *occupaverit*, *eum*, *tanquam hostem communis salutis in publicum protrahat*, & *ostendat* (b) *judicum oculis*. Nihil est causæ, ut in his explicandis commoremur. Illud tantum non præteribimus, vocem *audire* hic non de quovis rumore, sed de certiori quadam cognitione, accipiendam esse. Verbum autem (c) occupandi tenere notat, ac in potestate habere. Addit his *Lex*, *quod si quisquam ex agitatoribus*, *seu ex quolibet alio hominum genere contra hoc edictum venire* (d) *tentaverit*, *ut etiam clandestinis suppliciis manifestum reum maleficæ artis oppresserit*, *ultimum supplicium non evadat*. Fatemur utique gravius quid hic ab imperatoribus constitui. Etenim si ea, quæ in hoc edicto antecedunt, considera-

(a) L. ult. C. h. t. L. II. C. Th. h. t.

(b) C. Th. judiciorum.

(c) NON. MARCELLUS.

(d) Codex Theodos. *temptaverit* per πειράζειν hoc exponit Glossarium Labbæi.

 mus,

mus, contra hanc legem facit, capitalique condemnandus est sententia, qui maleficio contaminatum audivit, deprehendit, occupavit, de eo tamen ad judicem nihil detulit. Id quod apparet ex vocula (e) *aut*, cujus ea plerumque est significatio, ut res, quibus illa additur, inter se discernat. Ea igitur nobis est indicio, utrumque delictum capitali pœna esse vindicandum. Exstant ubique vestigia odii, quod in maleficos ceterosque Imperatores susceperant. Ita eos Augusti, quamvis in ipsorum (f) sint comitatu, torqueri volunt. Ita Constantius quondam æque, ac in majestatis violatæ judicio, non sinebat (g) magorum filios admitti ad hæreditatem patris, eo crimine condemnati, ita nunc non secus, ac si majestas imperii vindicaretur, illi etiam puniuntur, qui scientiam ejus rei habuerunt, rem tamen (h) tacuerunt tam atrocem. Tandem Lex causas affert, cur ille, qui magum clam de medio sustulit, ultimo sit supplicio afficiendus, *quia*, ait Lex, *geminæ est suspicioni obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, severitati legum & debitæ subtraxerit quæstioni, aut proprium fortassis inimicum sub hujusmodi vindictæ nomine confecerit.*

(e) verb. *aut clandestinis*. vid. L. 124. de verb. signif.

(f) §. 74.

(g) L. 2. C. Th. sequ. de bon. proscr.

(h) L. ult. C. §. 6. ad Leg. Jul. maj. Jungat. L. 12. C. Th. de pag. sacrif. & templ.

§. LXIV.

Verum in eadem sanctione, in qua explananda versati modo sumus, fit mentio *agitatorum*, de quibus nonnulla afferre operæ pretium erit. (a) De eo eruditi consentiunt, per agitatores aurigas intelligi, qui tempore spectaculorum in circo cum bigis, trigis & quadrigis decurrebant. Postulabantur illi sæpius veneficii, (b) sicut JACOBUS GOTHOFREDUS erudite animadvertit, id quod in eorum

(a) vid. JAC. GOTHOFR. ad h. L. C. Th.

(b) ad hanc legem C. Th.

eorum perniciem versum est. Cum enim morum disciplina Romæ inciperet solvi, illi, qui ære erant alieno obstricti, accusatorem subornabant aurigæ, ut venefico, metuque judicii ab accusato tantum extorquebant, quantum ad exstinguendum nomen (c) desiderabatur. Agitatores igitur ideo Lex Nomine expressit, quia isti inprimis hac laborabant infamia, & ex sociis eum optime poterant indicare, qui, ut palmam consequeretur, ad pravas in certamine artes confugisset. Illud adhuc proponendum est, gladii (d) pœnam ei irrogari, qui per magum futura exploraverit.

(c) AMMIAN. MARCELL. l. 28. c. 4.

(d) L. 5. C. h. t. verb. *ac magus, quicunque.*

§. LXV.

Confecimus, quæ de magis eorumque supplicio legibus constituta sunt, nunc *ad ceteros similes* oratio descendit. Curæ nobis fuit, ut investigaremus, quos *ceterorum similium* nomine leges significent, & expedivimus, Aruspices, ariolos, vates, tandemque omnes, qui divinandi ardore flagrant, in numero eorum collocari. Ceteros autem similes (a) æque ac Mathematicos, gladio leges subjiciunt. Neque istam mortem declinabunt, quorum (b) rogatu *a ceteris similibus* oracula fuerint edita. Quamvis enim lex, si verba ejus intueamur, illos tantum capite multet, qui ariolum, aruspicem aut mathematicum de rerum eventu percunctati sunt: nos tamen remur, eodem supplicio omnes, qui de futuris solliciti ceteros adierunt similes, afficiendos esse. Etenim qui consulit augurem aut alium quemvis, ille idem delinquit, ac si a Mathematico, quid sibi in posterum portendatur, expiscatus esset. Leges quoque, cum in eo elaborent, ut omnem divinandi libidinem hominibus extorqueant, con-

(a) L. 5. *supplicio capitis gladio ultore.*

(b) verb. *nemo aruspicem consulat, nemo ariolum.*

cessa a legis pœna excusatione, si quis ope alius, quam mathematici, aruspicis, aut arioli ad futura prænoscenda usus sit, capitis supplicium frustra minarentur. Nec mitiorem pronuntiari sententiam jubent leges, si quis de leviori & domestico negotio a *ceteris similibus* prædictiones evocaverit.

§. LXVI.

Postulat ratio instituti, ut verba ejusdem legis *augurum & vatum prava* (a) *confessio conticescat*, paucis explicemus. Quæ disciplina fuerit augurum, quæ vatum scientia, constat. *Confessionis* autem verbi hoc in loco inusitata fere est significatio. Cum enim alias (b) *confiteri & profiteri hoc distent, quod profiteri sit voluntatis, confiteri vero necessitatis*, *illique* (c) *confessi dicantur, qui fati id, quod ab his quæsitum est*, confessionis tamen vocabulum, si mentem legis contemplemur, vim eandem cum verbo professionis tenet. Quid autem sibi velit professio, iterum (d) recensere non vacat. Fatemur equidem, nos, hac interpretatione usos, nulla fere exemplorum niti auctoritate, sed sola perpelli legis ratione atque sententia. Fortasse tamen leges *confessionis* vocabulum ariolis ideo attribuerunt, *quod* (e) *confiteri ac profiteri æque honestum non sit.*

(a) L. 5. C. h. t. l. 4. C. Th.

(b) NONIUS MARCELLUS de propr. Sermon.

(c) VARRO de lingua latina.

(d) vide §. 56.

(e) NONIUS MARCELLUS.

§. LXVII.

Gravius vero plectitur Haruspex, qui (a) in alienas ædes intrare ausus est. Igni enim concremari jubetur. Nec præsidio erit saluti ejus, quod (b) amici salutandi, aut etiam alia causa in domum alterius se contulerit. Qua severitate, (c) quæ profecto summa est, Constantinus sine dubio

(a) L. 3. C. h. t. L. 1. C. Th. h. t.

(b) L. citat. verb. *alteram ob causam amicitia quamvis vetus repellatur.*

(c) L. 28. ff. de pœn. pr.

dubio voluit impedire, quo minus haruſpices, (d) quos publice tantum adire & conſulere erat permiſſum, a ſeditioſis acciti, clam ſui facerent copiam, occaſionemque ſuppeditarent, de imperatore ſummaque republica, remotis arbitris, inquirendi. Hoc enim palam percunctari, quia cum maximo erat conjunctum periculo, haud facile quis conabatur. Neque lex ullam hic perſonæ (e) dignitatem reſpicit, quamvis plerumque (f) igni necentur ſervi, qui Dominorum ſuorum saluti inſidias ſtruxerint, nonnunquam etiam liberi plebeji & humiles.

(d) L. 1. 2. C. Th. h. t. L. 1. C. Th. de pag. Sacrif. & templ.

(e) Exemplum in L. 2. C. de falſ. moneta.

(f) L. 28. ff. de pœn. §. 11.

§. LXVIII.

Amplius lex cavet, *nullus ſacerdos, nullus eorum, qui huic ritui aſſolent miniſtrare, ad limen alterius accedat.* Omnibus patet, ſacerdotibus eorumque miniſtris interdici, ne in alienas poſſeſſiones ſeſe inſinuent. De pœna autem, quæ eis irrogatur, non liquet. Nos autem de hac tota re ſic exiſtimamus. Si ſacerdos ſimul haruſpicinæ (a) artem calleat, ipſe quidem, ſi privatim operam ſuam alicui præſtiterit, aut alienum intraverit domicilium, igne exſtinguendus eſt, miniſtri autem ejus, quia, quam pœnam perſolvant, expreſſum non eſt, a judice ad arbitrium caſtigabuntur. Sin vero expers haruſpicinæ ſacerdos, nihil de eo, quod exta protendant, protulerit, (b) ſacra tamen fecerit, ſimul cum miniſtris ſuis gladio ſubſternetur. Sin autem neque haruſpicis munus ſacerdos obierit, neque ſacris operatus ſit, ſed alia mente, amici conveniendi gratia, alienam (c) habitationem introierit, illum quidem puniendum, ſed levius eſſe arbitramur. Judex igitur aut ipſe in eum animadvertet, aut ſi res illi potior videatur, quam ut in ea ſuum ſequatur judicium,

(a) L. citat. verb. *haruſpex.*

(b) L. 1. 7. de pag. ſacrif. verb. *ac miniſtri ſacrificior.*

(c) L. 3. verb. *nullus ſacerdos.* C. h. t.

rei-

reipublicæ Principem, quid de reo ſtatuendum cenſeat, interrogabit.

§. LXIX.

Iſte etiam, qui haruſpicem præmiis vel ſuaſionibus in ſuam domum pellexit, (a) bonis publicatis in inſulam deportabitur. Verum tum demum hoc peccatum ita cohibetur, ſi non acceſſerit aliud facinus, quod gravius coercendum ſit. Etenim qui de eo, quod ſpei ſuæ tribuere poſſit, certior factus eſt, hac lege gladii pœnam a ſuo capite non (b) avertet. Deinde, ſi quis ad lares ſuos haruſpicem aut ſacerdotem ideo arceſſiverit, ut ſacris illi operarentur, ſacris factis, fortunis ſpoliatus, ſummum (c) cum aruſpice aut ſacerdote, eorumque miniſtis ſubibit ſupplicium. Cauſa, quæ Auguſtorum iram adeo in haruſpices acuebat, ut etiam conſuetudo cum illis tantum afferret periculi, ſupra a nobis indicata eſt. Quæ autem ſententia de eo dicenda erit, qui aruſpicem quidem non rogavit, ut ad ipſum diverteretur, aruſpicem tamen, ſua ſponte venientem (d) non ſtatim rejecit? Animadverſione eum omnino dignum judicamus, verum (e) deportationi in inſulam, & ademptioni bonorum locum eſſe pernegamus.

(a) L. citat. 3. C. h. t.

(b) L. 5. h. t. verb. *nemo haruſpicem conſulat.*

(c) L. 7. C. de pag. ſacrif. & templ. verb. *conſcii.*

(d) L. 3. verb. *quamvis vetus amicitia repellatur.*

(e) L. cit. verb. *ſuaſionibus vel præmiis.*

§. LXX.

Negat præterea Conſtantinus delatorem eſſe eum habendum, qui haruſpicem, aut illum, qui cum haruſpice clam congreſſus eſt, in judicium rapuerit, ſed e contrario Imperator (a) unumquemque ad flagitia hæc indicanda, ſpe præmiorum, invitat. Quod equidem alias, verum haud ita frequenter (b) factum eſt. Cum enim genus illud hominum, quod criminationibus variis aliorum ſalu-

(a) L. cit. 3. C. h. t.

(b) vide JACOBUM GOTHOFREDUM ad L. 4. C. Th. de accuſat. & inſcript.

ſalutem fortunasque tentare conſuevit, & delatorum nomen eam ob cauſam conſequutum eſt, exitio, ut ille ait, ſit (c) publico repertum, & a legibus etiam (d) odio habeatur, non potuit fieri, quin imperatores a præmiis eisdem deferendis ſeſe abſtinerent. Illud igitur argumento eſt, quod Conſtantinus ſingularem in haruſpices iram conceperat.

(c) TACIT. Annal. L. 4. C. 30.
(d) L. 34. §. 1. ff. de pœn. it. C. de delatoribus t. C. de jure fiſci &c.

§. LXXI.

Cognovimus, quibus ſuppliciis *mathematicorum*, *maleficorum*, *flagitia denique ceterorum ſimilium* ab imperatoribus reprimantur. Cum autem maleficia impunita eſſe non oporteat, quo gravius crimen patratum erit, eo acriorem in illo indagando eruendoque judex curam collocabit, ut facinoroſi (a) homines deprehenſi, temeritatis ſuæ pœnas luant, legesque tam ſeveras non fruſtra eſſe conditas, experiantur. Judex itaque ſi quid peccatum eſt, in locum, tempus & cetera, quæ cum delictis conjuncta eſſe ſolent, animum diligenter intendat, alia conquirat argumenta, (b) quibus auctor facinoris reddatur manifeſtus, teſtes adhibeat, (c) quid eis tamen credendum ſit, ſedulo ponderet, conditionem tandem illius, (d) quem ſcelus admiſiſſe ſuſpicio eſt, comtempletur, & his omnibus cum cura inter ſe comparatis, quid faciendum ſit, prudenter conſtituat. Conſilio igitur ex re capto, ſi res illud poſtulare videatur, tormentis etiam reum afficiat, quorum cruciatus (e) Mathematicis inprimis, (f) maleficis & (g) ceteris ſimilibus Imperatores minitantur.

(a) L. 13. pr. ff. de offic. Præſid.
(b) L. 8. §. 1. C. de Quæſt.
(c) L. 1. 3. ff. L. 5. C. de teſt.
(d) L. 7. §. 3. ad Leg. Jul. maj.
(e) L. 7. C. h. t. verb. *mathematicus*. L. 6. C. Th.
(f) L. citat. verb. *magus, qui maleficus*. L. 6. C. Th.
(g) L. citat. verb. *occultans aliquam artem divinandi, aut horum ſimile quid exercens*. L. 6. C. Th.

§. LXXII.

Judici tamen, ſi per carnificem veritatem explorare cogitur, magna eſt conſideratione opus. Etenim ut prætereamus, non facile, niſi in (a) *cauſa capitali & atro-*

(a) L. 8. ff. de quæſt.

atroci ad tormenta esse decurrendum, judicantem tamen, etiamsi ingens sit scelus editum, non prius a quaestionibus cruentis initium (b) facere oportet, quam (c) *argumentis primo verosimilibus & probabilibus usus, his velut certis indiciis* ad reum cruciandum perducatur. Cum enim (d) confessio reorum pro exploratis facinoribus habenda non sit, nisi alia certioraque turpitudinis admissae signa accedant, neque sit illi semper fides habenda, *qui* (e) *ultro de maleficio fatetur*, quoniam homines metu saepius, aut alia etiam de causa, multa in se fingunt, temere profecto excruciaretur, qui tortus & confessus, inopia (f) alius probationis, supplicio affici non posset. Hoc deinde considerandum est, quo loco sit, quem judicans tormentis subjicere cogitat. Facilius enim servi torquentur, & ii nonnunquam (g) *in causis pecuniariis*, quam liber homo, cui, (h) nisi gravius quid perfecerit, tanti dolores non sunt perferendi. Et prorsus ita opinamur, libera adhuc civitate Romana, Romanum civem a cruciatibus semper fuisse immunem, cum ea quidem in mentem revocemus, accusatorem tormenta servorum nonnunquam fuisse minitatum, illud vero ignoremus, quod liber homo invitus sit traditus carnifici. Verum ut ad rem redeamus, quamvis adsit causa, quae alias tormenta illi, qui postulatus est, afferat: judex tamen ea tunc demum accusato admovebit, *si personarum* (i) *conditio hoc patiatur. Etenim capitale est judici, si* (k) *decurionem torserit*. A cruciatibus enim defendunt (l) militia, genus, honores. Ad eos, quibus genus praesidio est, referimus (m) liberos, nepotes, *pronepotes eminentissimorum perfectissimorumque virorum*, (n) *veteranorum item* (o) *Decurionumque filios*. In illis, quos integros a tormentis honores praestant, numeramus

(b) L. citat. pr.
(c) L. 18. §. 2. ff. de quaest. L. 8. §. 1. C. de quaest.
(d) L. 1. §. 17. ff. de quaest.
(e) L. 1. §. 27. ff. de quaest.
(f) L. 16. C. de poen. *sic in objecto flagitio deprehens.*
(g) L. 9. ff. de quaest. L. 12. 18. C. de quaest.
(h) L. 3. §. 1. C. de quaest.
(i) L. 8. C. §. 1. de quaest.
(k) L. 16. C. h. t.
(l) L. 4. C. ad L. Jul. majestatis.
(m) L. 11. C. de quaest. ubi exceptio.
(n) L. 3. ff. de Veteranis. verb. *qui decurionibus.*
(o) L. 4. C. de Decurionibus.

mus (p) *eminentissimos perfectissimosque viros*, alios etiam honoribus (q) præditos, ut viros clarissimos atque spectabiles. Decuriones, & illos, qui *sunt in* (r) *Imperatoris aut Cæsaris comitatu.* Verum hæc omnia ita sunt capienda, ut judici, nisi a Principe aliud imperetur, (s) atrocius quid in tantorum virorum corpora conari jus non sit.

(p) L. 11. C. de quæst.
(q) L. citat. 7. C. de malef. & math. cet. simil. L. 6. C. Th. h. t.
(r) L. cit. verb. *nostro.*
(s) L. 4. C. ad Leg. Jul. majest. verb. *inconsultis.*

§. LXXIII.

Haud tamen semper militia, genus, muneraque amplissima a tormentis securitatem præstant. (a) Legem igitur recitabimus. *Etsi excepta tormentis sunt corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina, quæ legibus demonstrantur.* A quæstione enim noluerunt leges rem ullam excusare *mathematicum, maleficum, ceteros similes*, eosque, qui (b) majestatis vel suo nomine postulantur, vel conscii tam atrocis consilii, rem ad Principem non detulerunt. Novimus præterea, posse ex alia etiam causa Decurionem torqueri, si actio instituatur (c) de *falso testamento*, quod ille, magistratum adeptus, aut etiam antea scripserit, si denique Decurio adulteratis publicis & privatis instrumentis, in crimen falsi incidat. Verum istam legem posteriore (d) Valentiniani &c. constitutione abrogatam fuisse existimamus. Quando autem Decurio, (e) qui *pecuniam publicam decoxit*, aut *in adscriptionibus* publicis fraudulenter versatus est, aut in *exactionibus* fuit immoderatior, *plumbatarum subjicitur ictibus*, illæ plagæ (f) in pœnarum numero, non in tormentis habendæ sunt. Reliqua, quæ lex eadem sancit, hæc fere sunt. (g) *Etsi omnes magi, generis humani inimici credendi sunt, quoniam tamen, qui sunt in comitatu nostro, ipsam propemodum pulsant majestatem. Si quis in nostro vel Cæsaris Comitatu mathematicorum,* male-

(a) L. citat. 7. C. h. t. L. 6. C. Th. h. t.
(b) L. 10. ff. de quæst. verb. *omnes omnino.* L. 4. C. ad Leg. Jul. L. 16. C. de quæst.
(c) L. 21. C. ad Leg. Corn. de fals.
(d) L. 16. C. d. quæst. verb. *tantum.*
(e) L. 40. C. de Decurionibus.
(f) L. cit. verb. *inventus fuerit.* vid. præt. JAC. GOTHOFRED. ad L. 2. C. Th. de quæst. GALLONIUS de Cruciat. Martyr. C. 4.
(g) L. 7. C. h. t.

maleficorum & ceterorum ſimilium deprehenſus & convictus ſit, & ad proprium facinus detegentibus, repugnarit pernegando, præſidio dignitatis ille exutus, dedatur equuleo ungulisque latera ſulcantibus.

§. LXXIV.

Cernimus, eos cruciatibus non eſſe affligendos, quos ſibi Princeps Comites eſſe voluit, intelligimus tamen, hoc privilegio Mathematicos, maleficos, ceteroſque ſpoliari ſimiles. Non invenuſte Græci comitem per (a) *συνοδοιπόρον, ἑταῖρον, συνςρατιώτην*, comitatum vero per *παραπόμπην, συνεκδημίαν* & per *ἀρχαιρεσίαν* verterunt. Solebant enim Principes, viros dignitate inſignes rerumque uſu præſtantes ſibi adſciſcere comites, non ſolum ut ampliſſimorum hominum multitudine circumdati, civibus ſuis viderentur multo auguſtiores, ſed etiam, ut, illorum (b) opera in republica adminiſtranda, in (c) jure dicundo, in gerendo denique (d) bello uterentur. Referimus tamen ad comitatum Principis etiam eos, qui non longe a Principe diſcedunt, & curam cum dignitate conjunctam ſuſceperunt, quo pertinent (e) Archiater, Decurio Palatii, & alii plures. Hi ſunt, quos nomine comitatus, quem per aulam GUTHERIUS, & JACOBUS GOTHOFREDUS explicant, hoc loco Lex complectitur. Alias enim in jure comitatus vox ita late non patet, ſed eum indicat (f) conſeſſum, quem Theodoſii Codex conſiſtorium Principis vocat, & ad quem, ſi graviorem judex dixerit ſententiam, diſceptantibus relicta eſt (g) provocatio.

(a) LABBÆI Gloſſarium.

(b) SVETON. in Tit. C. 7.

(c) SPARTIAN. in Adrian. C. 8 idem in Adrian. C. 18.

(d) SVETON. in Tib. C. 46. & alibi.

(e) L. 2. C. quib. non objic. long. temp. præſc. Adeatur GUTHERIUS de officio Dom. Auguſt. SALMAS. ad Spartian. Adrian. C. 18. & ad Pollionis 30. tyrannos. C. 12.

(f) vid. inſcriptio L. 3. de offic. Jud. L. 12. C. Juſt. de pœn.

(g) L. 1. C. de his, qui propter met. non appellarunt. Jungatur AMMIAN. MARCELL. L. 28. C. 1.

§. LXXV

Si quis, ait Lex, *in comitatu noſtro vel Cæſaris deprehenſus ſit.* Inde conſequitur, comitatum etiam ad Cæſarem referri, aliter quam (a) GUTHERIO, Viro doctiſſi-

(a) De offic. Dom. Aug. L. 2. C. 5.

ctissimo, visum est. Tormenta etiam non minus a comitatu Cæsaris atque ab Augusti comitibus depelluntur. Alias enim Constantius *Mathematicos*, *maleficos*, *ceterosque similes*, qui in comitatu erant Cæsaris, hoc privilegio verbis disertis non exuisset. Et prorsus cum Jureconsulto eruditissimo, JACOBO GOTHOFREDO, arbitramur, Constantium non tam odio in mathematicos & reliquos, quos toties commemoravimus, incensum, suum etiam comitatum tormentis subdidisse, quam metu Juliani in hanc adductum fuisse sententiam. Julianus enim Cæsar, magnis rebus gestis, majora spectabat, & ex mathematicorum (b) vaticinantiumque auctoritate multum pendebat. Hoc igitur Consilio efficiebatur, ut Julianus, comitatu etiam suo cruciatibus exposito, cum reum nihil a cognitione acerrima tueretur, homines, qui ista auderent, non facile inveniret, aut, etiamsi invenisset, illa tamen scelera non ita facile abderentur. Porro Lex cavet; *Si convictus sit, & ad proprium facinus detegentibus repugnaverit pernegando.* Nulla res cogit, ut hæc verba corrupta esse, & male se habere, cum JACOBO (c) GOTHOFREDO existimemus. Etenim, ut paucis attingamus, in verbo *ad properum* explanando, Virum doctum magna fuisse libertate usum, multoque liberius illum credidisse, *ad properium* esse scribendum, hæc legis est sententia. Si convictus repugnaverit, (d) ad hoc idem est, quod contra, *proprium facinus*, illis, qui, ut legis verbum retineamus, *flagitium illud judici detexerunt.* Repugnare autem contra aliquid, circa aliquid, fuisse Romanis in usu dicendi, norunt fere omnes. Monetur his verbis judex, ne, quod supra diximus, sine (e) gravi causa ad reos cruciandos moveatur. (f) Etenim *si convictus est*, illud significat,

(b) AMMIAN. MARCELLIN. l. 21. c. 1. l. 22. c. 1.

(c) ad hanc legem 7.

(d) vid. SERVIUM ad Lib. 2. Æneid. v. 444

(e) vid. §. 71. 72.

(f) vid. L. 16. C. de pœn.

ſi ſit in objecto flagitio ſic deprehenſus, ut vix etiam ipſe ea, quæ commiſerit, negare ſufficiat, & contra proprium facinus ſeu ſcelus, quod conſcivit, *negando tantum repugnet.* Demum Lex ita concludit. *Sit equuleo deditus, ungulisque latera ſulcantibus perferat pœnas, proprio dignas facinore.* Torqueri mathematicos & ceteros, pœnasque de illis ſumi, Imperatores jubent. De generibus autem cruciatuum, qui hoc loco nominati ſunt, ne quid a nobis expectes, quia, quod (g) GALLONIO poſſimus addere, nihil habemus. Verum ſi quis cognoſcendæ ejus rei cupidus ſit, ille adeat Virum doctiſſimum, qui ejus deſiderium ſatis abundeque explebit.

(g) de Cruciatibus martyrum C. 3. 5.

§. LXXVI.

Placuit etiam (a) imperatoribus, *culpam eſſe ſimilem, tam prohibita diſcere, quam docere.* Prorſus nobis perſuademus, capitalem ſententiam de illo fuiſſe pronuntiatam, qui iſta flagitia aut ipſe perceperat, aut ea aliis tradendo diſſeminaverat. Huic enim opinioni THEODOSII Codex, in quo hæc lex integra exſtat, aperte ſuffragatur. Hic enim VALENTINIANUS, *ceſſet*, ait, *mathematicorum tractatus.* Tractatu mathematicorum omnis eorum continetur diſciplina, quæ vel in fatis explicandis, vel aliis eadem doctrina imbuendis, occupata eſt. *Si qui aut publice aut privatim, in die noctuque deprehenſus ſit in cohibito verſari errore, capitali ſententia feriatur uterque.* Utriusque voce condemnatur mathematicus, & alter, qui vel de futuro fuit ſollicitus, vel arte illa ſe erudiendum præbuit. Sequitur enim *neque diſſimilis culpa eſt prohibita diſcere quam docere.* Videmus igitur, Imperatores eandem docentium & diſcentium facere conditionem, & *utrumque* eadem pœna cenſere dignum. Verum tamen, cum Juſtinianus capitis pœnam,

(a) L. 8. C. h. t. L. 8. C. Th. h. t.

nam, quam Valentinianus antea constituerat, huic detraxerit legi, nec certo reprimat supplicio, cum illos, qui istis artibus alios imbuunt, tum illos, qui hisce studiis initiantur, credimus, eorum coercendorum facultatem judici fuisse relictam. Quin tamen hanc rem acrius judex debeat vindicare, non negamus. Etenim qui artes istas docet, plus committit, quam qui alteri de re futura respondet. Ille enim, qui aliis impertit horum studiorum cognitionem, non efficit solum, ut discens ipse fata possit sibi explicare, sed illum etiam idoneum reddit, ut aliis simile docendi respondendique officium possit exhibere. Pari modo eum vehementius censemus esse plectendum, qui in cognoscendis hisce præstigiis operam posuerit.

§. LXXVII.

Judex porro (a) corrumpere jubetur *libros improbatæ lectionis*, magicos & his similes. Magno autem crimini (b) quondam datum est possidere codices, legi prohibitos. De libris magicis ita PAULLUS, (c) *libros*, ait, *magicæ artis apud se neminem habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque his publice, in insulam deportantur, humiliores capite puniuntur.* Valentinianus (d) juvenem, qui *Codicem noxiarum artium descripserat*, morte affecit. Eunomianorum occultare scripta, Arcadius æque capitale esse voluit, ac si (e) quis *noxium Codicem, maleficiique crimine conscriptum* retinuisset. Qua ex re insignis librorum jactura orta est. AMMIANUS enim, (f) *congesti sunt*, ait, *innumeri codices, & acervi voluminum multi sub conspectu judicum concremati sunt, ut illiciti, ad leniendam cæsorum invidiam, cum essent plerique liberalium disciplinarum indices variarum & juris.* Quin etiam, cum plures eo nomine interirent, quod *incantamina quædam anilia, vel lu-*

(a) L. 4. §. 1. ff. fam. hercifcundæ.

(b) L. 6. C. de hæret.

(c) L. 5. t. 23. §. 18. al. 12. sent. ad Leg. Corn. de Sic. & Venef.

(d) AMMIAN. MARCELL. L. 28. C. 1.

(e) L. 34. C. Th. de hæret.

(f) L. 29. C. 1. in fin.

(g) ad. L. 29. C. 2.

ludibriosa tenerent amatoria, cum tamen ea ipsa sæpius *subderentur*, effectum est, ut (g) *per Orientales provincias omnes metu similium omnia exurerent libraria*. Illud addimus, Justinianum pœnam certam de eo, qui tales sibi libros servaverit, nullam statuisse.

§. LXXVIII.

(a) L. 1. §. 3. ff. de obsequ. Parent. & Patron. HARMENOPULUS in πρoχείρῳ L. 1. t. 16. n. 2.
(b) Nov. 115. C. 4. §. 2. HARMENOPULUS in πρoχείρῳ L. 5. t. 9. n. 59.
(c) argum. Nov. 115. C. 3. §. 4.
(d) L. 3. C. de episcopal. aud. L. 3. C. Th. de indulgent. crimin.
(e) L. 2. C. quorum appellat. non recipiuntur. L. 1. C. Th. eod. t.
(f) L. 8. C. d. repud. L. 1. C. Th. h. t. verb. *medicamentarius*.
(g) §. 1. I. d. publ. jud. vid. L. 1. ff. eod.
(h) L. 8. 9. ff. de accusat. & inscript. §. 1. Inst. de publ. jud.
(i) L. ult. C. h. t. vid. §. 63.

Varii denique ex eis criminibus nascuntur effectus. Ita filius, *qui patrem & matrem, a quibus se educatum dicit*, (a) *maleficos appellaverit, indignus militia judicandus est*. A filio exhæredari possunt parentes, qui saluti ejus (b) *venenis vel maleficiis* insidias struxerunt. Parenti etiam, ut a bonorum successione filium excludat, justam hoc (c) flagitium causam suppeditat. Malefici porro (d) & *qui sepultos quiescere quadam sceleris immanitate non sinunt*, cum vinculis multos solvere solennibus Paschatos imperatores solerent, hujus beneficii non erant participes. (e) Provocatio denique maleficiorum, *qui argumentis convicti, testibus superati, voce etiam propria scelus confessi sunt*, non admittitur. Sic femina, (f) quæ maritum veneficum esse probaverit, a viro, soluto matrimonio, potest discedere. Publicum autem crimen committere magos, ex eo est perspicuum, quia Lege Cornelia innotatur. (g) Unicuique igitur, modo discedamus ab his, quibus (h) leges hoc expresse denegant, magi postulandi erit facultas, id quod etiam, nisi pœnam experiri velit, hujus rei conscio erit (i) necessarium.

§. LXXIX.

Leges, ut speramus, satis explanavimus. Nunc stat sententia, paucis exponere, quomodo ex his legibus de *mathematicorum, maleficorum ceterorumque* causa *similium* judicandum sit. Omnes enim consentient, Jureconsultum,

tum, quamvis ille mentem legis optime noverit, sæpius tamen laborare, quando de negotio judicandum est. Etenim tam multa, quæ circumstantiarum nomine efferimus, in omnibus rebus sunt consideranda, tantumque illa momenti ad causas afferunt, ut earum haud raro mutetur conditio. Id quod in (a) criminibus maxime accidit. Quo igitur, ut diximus, accuratius declaretur, quid de criminibus *mathematicorum & reliquorum* ex jure Romano sit statuendum, paucis de hac universa re agemus.

(a) Vid. L. 16. ff. de pœn.

§. LXXX.

Certum illud est, (a) *cogitationis pœnam ferre neminem.* Verum si cogitationem scelestam actio consequatur, quæ ad patrandum facinus, animo propositum, spectat, jam in alium res locum devenit. (b) Horum enim, quorum animus facinore quodam prorupit, duo sunt genera. Horum alterum, priusquam facinus perpetret, (c) impune potest resipiscere, alterum vero non item, præsertim si *res* cogitata *adeo fuerit turpis, ut etiam consilium puniri debeat.* Cave autem existimes, sermonem hic de ea esse pœna, quam lex, flagitio commisso, secum affert, sed agitur hic saltem de aliqua animadversione, qua ob exemplum judices pro arbitrio uti consueverunt. (d) Quis enim ex lege (e) Cornelia capitis condemnet, aut in insulam deportet eum, qui cædis faciendæ causa sicam arripuit, postea tamen, sica abjecta, tam turpe consilium deseruit? Quis in insulam eum (f) deportandum credat, qui testamento falso (g) scripto, signato, illud, justi rectique memor, postea confestim delevit? (h) Quin lege Pompeja de parricidiis is culeo involvitur, qui emit venenum, ut patri daret, quamvis non potuerit dare. (i) Verbum autem *potuerit*, indicium est impedimenti alicujus, quod extrinsecus advenit. Cum igitur illa vox excludat eos, qui potuerunt quidem, sed noluerunt, consilio opportune

(a) L. 18. ff. de pœn.
(b) conf. Ord. Crim. art. 109.
(c) L. 3. ff. de his qui infam. not.
(d) Ord. Cr. art. 178.
(e) L. 3. §. 5. ff. ad L. Corn. de sic. & ven.
(f) L. 1. pr. ff. ad L. Corn. de sic. & ven.
(g) L. 1. pr. §. 13. ff. ad L. Corn. de fals. l. 31. ff. l. 8. C. eod.
(h) L. 2. ff. ad Leg. Corn. d. fals.
(i) L. 1. ff. ad Leg. Pompej. de parrici. l.

mutato, parricidii admittere flagitium, quo majori possumus niti argumento, & ratiocinari, non eandem esse conditionem eorum, qui a sententia tam nefaria statim discesserunt cum illis, quorum consilium casu disturbatum est. Itaque, ut paucis rem comprehendamus, eos quidem, qui tam nefaria aggressi sunt, opportune tamen resipuerunt, plectendos esse autumamus, verum non illa pœna, quæ legis, in quam inciderunt, propria est, sed pro eo, quod judici æquum esse videatur. (k)

(k) P. 4. C. El. 2. ibique CARPZ. d. ult. & Pr. Cr. q. 49. n. 46. seq.

§. LXXXI.

Et hæc de iis, quos tentati facinoris tempestive pœnituit. Illorum vero, qui in facinore perseverarunt, duplex iterum nobis videtur esse conditio. Ita lex supplicio afficit eum, (a) *qui cum telo hominis occidendi gratia ambulaverit*, *qui in testamento perfecto legatum sibi adscripserit*, (b) *quamvis legatum inutile fuerit*, *pœnam definitam incurrit*, *qui venenum emerit*, *ut patri daretur*, (c) *quamvis non potuerit dare*, *parricida est. Verum cum interpretatione legum pœnæ* (d) *molliendæ sint potius quam asperandæ*, *& eventus a clementissimo quoque spectetur*, existimamus (e) *ob exemplum animadversiones horum maleficiorum esse exacerbatas* nec, cum de alio crimine quæritur, *ea ad consequentias esse producenda*, nisi forte aliud a legibus diserte sanciatur, & hodie in usu sit. (f) Itaque ille, qui *mathematicum*, *magum & ceteros similes* de re futura consulere voluit, postea tamen, commutato animo, opportune eorum operam repudiavit, gladio trucidandus non est, quamvis non inficiemur, *rem*, ut verba legis repetamus, *ita videri turpem*, *ut etiam consilium puniendum sit.* Judex igitur pro eo, quod admissum est, in illum animadvertet. Deinde, si quis per alium, cui hoc commiserat, de fato certior fieri voluit, ille tamen, cui res mandata erat, mathematicum &c. non adierit

(a) L. 1. ff. ad L. Cornel. de sic.
(b) L. 8. C. ad L. Cornel. de falsis.
(c) L. 1. ad Leg. Pompej. de parricid. l. 42. ff. de pœn.
(d) L. 16. §. 8. ff. de pœn.
(e) L. 16. §. ult. de pœn.
(f) L. 5. C. ad L. Jul. Maj. l. 3. C. d. Apostat. p. 4. C. El. 2. pr. CARPZ. Pr. Cr. q. 49. n. 71. seq.

adierit, credimus, facto procuratoris, qui rem omisit, mandantem a periculo capitis liberari. Illud modo notandum, satis deliquisse, nec a capitis periculo defendi posse eum, qui mathematicum consuluit, quamvis responsum nullum acceperit. Etenim, cum homicidium committere, cum incendium, cum furtum quis facere voluit, hæc non possunt plenum habere eventum, nisi homine occiso, aut incendio excitato, aut re aliena domino erepta. Hoc autem quis neget fieri non posse, si *mathematicus*, *magus*, *&c.* respondere de fato recusaverit. Quin perspicuum est *respondere* ad *consulere* non pertinere, sed hæc duo diversa esse delicta, quia *mathematicus &c.* si responderit, in insulam exponitur.

§. LXXXII.

Simili modo *Mathematici*, *malefici & ceteri similes*, pœnam deportationis aut capitis non sustinebunt, si interrogati de fato, responsum quidem ferre velint, postea tamen, spretis ineptiis, sui non faciant copiam. Existimamus etiam, si Mathematici & reliqui &c. per alium respondere cogitent, ille tamen, cui res demandata est, responsum ad interrogantem non deferat, non posse eos supplicio legis coerceri. Res enim eventu caruit. A judice tamen, prout ei æquum esse videatur, (a) castigandos opinamur. Magos etiam, qui aliis nocere voluerunt, nihil tamen intulerunt detrimenti, a peste ferali (b) excusandos arbitramur. Hæc est norma, quæ nobis servanda videtur, cum de delictis instituta est quæstio, & ex qua putamus, de omnibus *mathematicorum* causis optime posse judicari.

(a) arg. l. 3. ff. de h. q. infam. not.

(b) jungat. l. 4. C. h. t. verb. *deflexisse detegentur.*

§. LXXXIII.

Verum a jure Romano patria nostra multum recessit. Mathematici enim, qui, ut diximus, (a) ex sideribus,

(a) Ordinat. Politica tit. 3. §. 8.

bus, ſomniis, & numeris &c. conjecturam de fato ineunt, a judice pro eo, quod commiſerunt, ſunt corrigendi. Cum mago autem vehementius agitur. Etenim, (b) ſi forte magus paciſcatur fœdus cum Dæmone illo, quem ut hoſtem humani generis merito averſamur, aut ſi ille cum Dæmone rem habuerit, igni comburitur. Magus deinde, qui ſocietatem quidem tam impiam non iniit, (c) commercium tamen habuit cum Dæmone, capite plectitur. Ille etiam, qui tam ſceleſta arte uſus, aliis nocuit, modo ne fœdere cum Dæmone juncto, aut alia ratione gravius ſupplicium mereatur, (d) gladio ſubjicitur. Magus denique, qui, ut ita loquar, (e) per cryſtallum, ſeu per aliud quidvis cum Dæmone loquitur, & vel futura aut alia etiam explorare ab illo conatur, gladio interficitur. Magus vero, qui, quod per Cryſtallum fieri dicunt, divinavit tantum, & nihil præterea cum Dæmone commercii contraxit, pro eo, quod judex arbitretur, (f) caſtigandus eſt. Neque minus de *ceteris ſimilibus*, & de eis, qui *mathematicos*, *maleficos ceterosque* conſuluerunt *ſimiles*, aut qui magorum opera in re leviori adjuti fuerunt, ex re ipſa conſtituat.

(b) Conſtit. Elect. 2. part. 4. §. 2 verb. Bündniſſe zu ſchaffen hat.

(c) vid. CARPZOV. in Practic. Crim. part. 1. quæſt. 50. n. 48. Conſtit. Elect. 2. p. 4. §. fin. verb. Geſpräche oder dergleichen.

(d) Conſtitutio Electoralis 2. p. 4. §. Do aber.

(e) Conſtit. Elect. 2. p. 4. §. fin. Ordinat. Politica 3. §. 7.

(f) Ordinat. Politica El. Sax. tit. 3. §. 8.

§. LXXXIV.

Satis de eo, quod apud nos de his flagitiis cautum eſt, actum eſſe exiſtimamus, ſiquidem hæc ab (a) aliis ſunt & ſæpius & uberius pertractata. Multa etiam paſſim nos dixiſſe meminimus, quæ in Saxonia uſui eſſe poſſunt. Illud modo teneamus, magnam judici adhibendam eſſe prudentiam, cum de magis inſtituitur quæſtio.

(a) vid. inprimis CARPZOV. in Pract. Crim. part. 1. quæſt. 48. ſeq.

Hæc habuimus de mathematicis, maleficis, & ceteris ſimilibus.

AD

PRÆNOBILISSIMUM ATQUE PRÆCLARISSIMUM

DN. WINCKLERUM,

AMICUM SUUM LONGE HONORATISSIMUM

PRÆSES.

S*Apientissime* L. Annæus Seneca (a) *negat posse fieri, ut cum grandine quis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, adeoque merito miratur judi-*

(a) Natural. quæst. lib. 4. c. 7.

cia quondam in illos reddita, quibus delegata erat providendæ tempestatis cura, quod negligentia eorum vineæ vapulassent, aut segetes procidissent; proinde prudentissimam addit censuram, monendo, rudem adhuc antiquitatem credidisse, & attrahi imbres cantibus & repelli, quorum nihil fieri posse tam palam sit, ut hujus rei caussa nullius Philosophi schola intranda sit. Scilicet, Gentiles, divinam veritatem aspernati, in gravissimos inciderunt errores, ac fabulis commentisque occupati, lumen rectæ rationis obscurarunt, id quod densissimis viam aperuit tenebris, & a Privatis ad Rempublicam perniciosissime penetravit. Cum igitur auguriorum ac vaticinationum ma-

teria ad viles æruſcatoresque translata eſſet, irreparabilis hinc nata eſt publicæ ſalutis jactura; maxime Juliano, *Apoſtata, antequam, morte violenta, quam meruerat, imminente, viciſſe Chriſtum fateri cogeretur, peſtilentiſſime virus ſuum diſſeminante. Itaque, quoniam maleficorum turba obſcuritati involvebat auſus ſuos & Chriſtiani Imperatores juſtiſſimæ, quam Deus huic hominum feci deſtinaverat, vindictæ invigilabant, emerſit, etiam ex ipſis verbis, paſſim difficultas, cui ſuperandæ non niſi antiquitatis & Critices ſtudioſiſſimus par erat. Proinde hæc cura Tuam deſideravit, quam in otio negotioſo præſtares, opem ac patientiam, & felicitatis Chriſtia-*

norum

norum §. 41. seq. admirationem ac depræ-dicationem. Qua in re Theodosianus Codex Tibi fuit insigni, ex quo lumen variis textibus Juris affunderes, adjumento. Perge literarum momentis & Publico Bono fidem Tuam consecrare, ut orbis eruditus & Resp. Tuis laboribus salutariter perfruatur.

